Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

ТОШКЕНТ ОҚШОМИ

Ўзбекистон Компартияси Тошкент шаҳар комитети ва халқ депутатлари шаҳар Советининг органи

Газета 1966 йил 1 июлдан чиқа бошлаган. № 273 (6. 762) 1988 йил 30 ноябрь, чоршанба Баҳоси 3 тийин

Кеча Кремлда ўн биринчи чақириқ СССР Олий Советининг навбатдан ташқари ўн иккинчи сессияси иш бошлади.

КПСС Марказий Комитети Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси М. С. Горбачев «Советларнинг тўла ҳокимияти ва социалистик ҳуқуқий давлатни барпо этиш сари» деган мавзуда доклад қилди.

Ўн биринчи чақириқ СССР Олий Советининг навбатдан ташқари ўн иккинчи сессияси

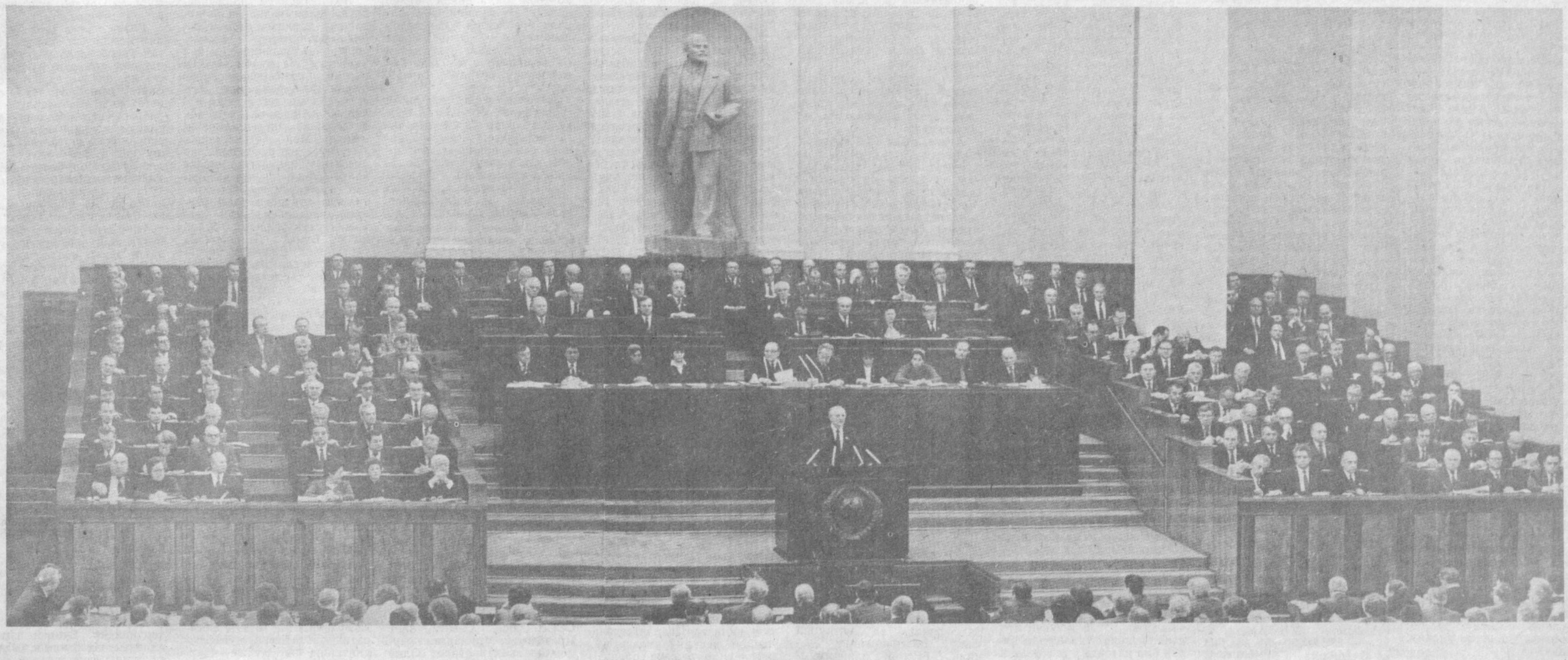

МОСКВА. Кремль. 1988 йил 29 ноябрь. Ўн биринчи чақириқ СССР Олий Советининг навбатдан ташқари ўн иккинчи сессияси. (ТАСС—ЎзТАГ телефотоси).

СОВЕТЛАРНИНГ ТЎЛА ҲОКИМИЯТИ ВА СОЦИАЛИСТИК ҲУҚУҚИЙ ДАВЛАТНИ БАРПО ЭТИШ САРИ

М. С. ГОРБАЧЕВнинг СССР Олий Советининг сессиясида 1988 йил 29 ноябрда қилган доклади

I.

Депутат ўртоқлар!

СССР Олий Советининг ушбу навбатдан ташқари сессиясида биз сайлов тўғрисидаги ҳамда СССР Конституциясига ўзгартиш ва қўшимчалар ҳақидаги Қонун лойиҳаларини умумхалқ муҳокамасининг якунларини ҳисобга олган ҳолда кўриб чиқишимиз ва қабул қилишимиз керак.

Олий Совет муҳокамасига тақдим этилган Қонун лойиҳалари партиядаги қайта қуриш — унинг жамиятнинг сиёсий авангарди сифатидаги потенциалини очиб бериши, унга хос бўлмаган функциялардан озод қилиши ҳамда партия, совет ва хўжалик органлари ўртасида меҳнатнинг тақсимланишини таъминлаши керак бўлган қайта қуриш билан бирга бизни КПССнинг XIX Бутуниттифоқ конференцияси қарорларида белгиланган сиёсий ислоҳотни рўёбга чиқариш соҳасидаги кенг амалий ишлар йўлига олиб чиқади. Шу тариқа совет жамиятини демократиялаш жараёнига янги қудратли туртки берилади.

Белгиланаётган ўзгаришлар революцион қайта қуришнинг умумий программасида қандай ўрин тутади?

Агар ҳозирги даврни жуда қисқа қилиб таърифлайдиган бўлсак, унинг, айтайлик, сиёсий манзарасини берадиган бўлсак, айтиш керакки, бу 80-йиллар ўрталарида вужудга келган вазиятни англаб олиш, қайта қуришнинг яхлит концепцияси фикри туғилган ва шаклланган босқичдан ғоялар борган сари кўпроқ сиёсий йўл-йўриқлар ва қонуний тартиблар тусини олаётган, биринчи ўринга эса иш, ҳаётни янгича ташкил этиш чиқиб бораётган босқичга ўтиш давридир. Бу давр ҳам мураккаб, ҳам ғоят масъулиятли даврдир.

Қайта қуриш — фаолиятимизнинг энг асосий соҳасидир. У чинакам социалистик ютуқларни, идеаллар ва принципларни сақлаб қолиш ва ривожлантириш учун ҳам, ўтмишдан мерос қолган бузилишларни, салбий ҳодисаларни енгиш учун, ҳар бир областдаги, район, меҳнат коллективидаги амалий ишларни ҳал қилиш учун ҳам калитдир.

Шунинг учун ҳам бу жараён тобора кучайиб борадиган, ҳеч қандай вазиятлар, ҳеч қандай хусусий проблемалар ва ноаниқликлар уни секинлаштириб қўя олмайдиган ва айниқса унга хавф туғдира олмайдиган тарзда ҳаракат қилмоғимиз керак. Буни, ўртоқлар, ҳаммамиз — ҳар бир ишчи, деҳқон, зиёли, ҳар бир совет граждани эсида тутиши керак.

Ҳозирги пайтнинг хусусияти шундан иборатки, бизнинг бундан буёнги тараққиётимиз борган сари кўпроқ сиёсий институтларнинг мукаммал эмаслигига дуч келмоқда. Биз буни ҳар қадамда ҳис қилмоқдамиз.

Давлат корхонаси ва кооперация тўғрисидаги Қонунларнинг қабул қилиниши, хўжалик ҳисоби ва ўзини ўзи маблағ билан таъминлаш, пудрат ва ижарани кенг кўламда жорий этиш учун шароит яратилиши экономикани аста-секин соғломлаштиришга, халқнинг турмуш даражасини яхшилашга йўл очиб берди.

Лекин меҳнаткашларнинг кўпгина ташаббуслари ва бошлаган ишлари бюрократик чалкаш йўлларда йўқ бўлиб кетмоқда ва ҳатто қаршиликка учрамоқда. Шунинг учун ҳам кейинги пайтнинг асосий сабоғи шундан иборатки, бутун ҳаётимизни демократиялаштирмасдан туриб, Советларни ҳокимиятнинг ваколатли ва халқнинг ўз-ўзини бошқарувчи вакиллик органлари сифатида қайта тикламасдан туриб турғунлик ҳолатидан чиқишни жадаллаштириб бўлмайди.

Бу эса кўпинча эшитишимизга тўғри келаётган саволга: биз сиёсий ислоҳот учун моддий базис тайёрламасдан туриб, одамларнинг озиқ-овқат, товарлар, хизматлар, уй-жойларга бўлган зарур эҳтиёжларини қондиришда бурилишга эришмасдан туриб сиёсий ислоҳотга барвақт киришмадикми, деган саволга ҳам жавоб бўлади. Йўқ, ўртоқлар, енгил йўллар бўлмайди. Менинг иқтисодий ислоҳотни сиёсий ўзгаришлар билан, демократиялаш ва ошкоралик билан қўшиб олиб боргандагина сиз билан биз яқин келажак учун ҳам, истиқбол учун ҳам ўз олдимизга қўйган вазифаларни ҳал қилиш мумкин, деб қайта-қайта айтишимга тўғри келган.

Экономикада, жамиятни социал қайта қуришда, маънавий соҳани соғломлаштиришда бошланган жараёнларни ҳозир сиёсий ислоҳот билан мустаҳкамламасак, уларга мувофиқ келадиган бошқарув системасини вужудга келтирмасак, Советларнинг, кадрларимизнинг ишини тубдан янгиламасак — қайта қуриш соҳасидаги барча жараёнлар бир жойда депсиниб қолиши муқаррар.

Сиёсатда ҳеч нарсани ўзгартирмасдан, кенг демократик ўзгаришларни амалга оширмасдан туриб экономикада ишларнинг аҳволини ўнглаб олиш йўлида ўтмишда қилинган муваффақиятсиз уринишлар тажрибаси бизга кўп сабоқ берди. Сиёсий ислоҳот — бу жамият организмининг яшаши учун зарур бўлган ўзига хос кислороддир. Унинг мақсади — ҳаётнинг барча томонларини демократиялаш орқали шахснинг манфаатларини коллективнинг ва бутун жамиятнинг манфаатлари билан қўшишдан, меҳнаткаш инсонни ишлаб чиқаришда ҳам, давлатда ҳам амалда хўжайин сифатида қарор топтиришдан, уни бутун сиёсий жараённинг марказига қўйишдан иборатдир.

Қайта қуриш бизда турғунлик йилларида ҳукм сурган жимжитликни том маъноси билан портлатиб юборди, кенг ва эркин мунозарага туртки берди, кўпгина етилган ва ҳатто дардли масалаларни ҳам юзага чиқарди. Бинобарин, мана шу ижтимоий жараённинг жуда катта энергияси тарқалиб кетмаслиги, беҳуда сарфланмаслиги ва айниқса социал ҳамда миллий ўзаро низоларга айланиб кетмаслиги, балки реал ишларга сарфланиши, бутунлай чинакам революцион бунёдкорлик масалаларига эришишга қаратилмоғи зарур.

Ҳозир олдимизда жуда катта ва мураккаб вазифалар турибди. Янгилик кўламлари қаршисида, юзага отилиб чиққан муҳокама ва ҳиссиётларнинг хилма-хиллиги қаршисида саросимага тушиб қолмаслик муҳимдир. Буларнинг ҳаммасига қайта қуриш натижасида имкон туғилди ва улар жамиятимизни янгилаш жараёнларини янада ривожлантиришга ёрдам бермоғи керак.

XXVII съезд, XIX партия конференцияси белгилаб берган йўлдан қатъий ва изчил бориш, хилма-хил фикрлар ва манфаатларни эркин ифодалаш ҳамда мувофиқлаштириш учун демократик воситаларни вужудга келтириш керак.

Депутат ўртоқлар, юқорида айтилганларнинг ҳаммаси бугун СССР Олий Совети қараб чиқаётган масаланинг аҳамиятини кўрсатиб турибди.

Шунингдек, ҳозир амалга оширилаётган ўзгаришлар совет давлатчилигини ривожлантиришда қандай ўрин тутишини аниқ кўра билиш, уларни тарих тарозисида тортиш ҳам керак.

Ҳокимият тўғрисидаги масала ҳар қандай жамиятда бош масаладир. Лекин у революцион даврларда, эски сиёсий система бузиб ташланаётган ва янги сиёсий система қарор топаётган, жамият келажакда бутун бир тарихий давр мобайнида яшаши ва ривожланиши керак бўлган тартиблар ва қоидалар қарор топтирилаётган даврда алоҳида аҳамият касб этади.

Катта сиёсатнинг барча масалалари — партия, Совет давлати, касаба союзлари, комсомол, бошқа жамоат ташкилотларининг ўрни ва роли, улар ўртасидаги ўзаро муносабатлар тартиби, бошқарув органлари фаолиятини ва давлат ҳаётининг боришини тартибга солувчи принциплар ва нормалар, давлат билан граждан ўртасидаги муносабатлар — такрор айтаман, барча сиёсий масалалар социализм шароитида асосий нарсага — меҳнаткаш инсон манфаатларига қараб ҳал қилинмоғи керак.

(Давоми 2, 3-бетларда).

СССР Олий Советининг мажлислари тўғрисида

ИНФОРМАЦИОН БИЛДИРИШ

1988 йил 29 ноябрь куни Москвада ўн биринчи чақириқ СССР Олий Советининг навбатдан ташқари ўн иккинчи сессияси иш бошлади.

Эрталаб соат 10 да Катта Кремль саройида Иттифоқ Совети ва Миллатлар Советининг биринчи қўшма мажлиси очилди. Миллатлар Советининг Раиси А. Э. Восс раислик қилади.

Мажлисда М. С. Горбачев, В. И. Воротников, Л. Н. Зайков, Е. К. Лигачев, В. А. Медведев, В. П. Никонов, Н. И. Рижков, Н. Н. Слюньков, В. М. Чебриков, Э. А. Шеварднадзе, В. В. Шчербицкий, А. Н. Яковлев, А. П. Бирюкова, А. В. Власов, А. И. Лукьянов, Ю. Д. Маслюков, Г. П. Разумовский, Ю. Ф. Соловьев, Н. В. Тализин, Д. Т. Язов ва О. Д. Бакланов ўртоқлар иштирок этдилар.

СССР Олий Совети палаталар Оқсоқоллар Кенгашлари томонидан маъқулланган СССР Олий Совети Президиумининг таклифига биноан сессиянинг кун тартиби ва иш тартибини тасдиқлади.

Кун тартибига қуйидаги масалалар киритилди:

Давлат қурилиши соҳасида сиёсий ислоҳот ўтказиш тадбирлари тўғрисида.

СССР халқ депутатлари сайлови тўғрисида.

СССР Олий Совети кун тартибидаги масалаларни муҳокама қилишга киришади.

Давлат қурилиши соҳасида сиёсий ислоҳот ўтказиш тадбирлари тўғрисида КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси М. С. Горбачев доклад қилди.

Доклад юзасидан музокараларда депутатлар В. С. Шевченко, А. С. Қамай, И. И. Жирнов, Р. Н. Нишонов, В. П. Ефремов ва С. Б. Татлиев сўзга чиқдилар.

* * *

Соат 15 да Иттифоқ Совети ва Миллатлар Советининг иккинчи қўшма мажлиси очилди. Иттифоқ Советининг Раиси Ю. Н. Христораднов раислик қилади.

Кун тартибидаги масалалар юзасидан музокаралар давом эттирилди. Музокараларда депутатлар Г. В. Колбин, З. П. Пухова, А. Н. Фадеев, В. С. Астраускас, В. И. Мироненко, В. З. Мавликов, Латвия ССР Олий Совети Президиумининг Раиси А. В. Горбунов, Ғ. Паллаев, Б. В. Кравцов, В. Қ. Месяц, Д. И. Патиашвили, Н. И. Попов, Т. А. Жумаханов, Р. Х. Хабибуллин, Н. П. Отке, В. Д. Жиловский, Қ. Турисов ва К. Ю. Лавров сўзга чиқдилар.

Сессия ўз ишини давом эттирмоқда.

СОВЕТЛАРНИНГ ТЎЛА ҲОКИМИЯТИ ВА СОЦИАЛИСТИК ҲУҚУҚИЙ ДАВЛАТНИ БАРПО ЭТИШ САРИ

(Давоми. Боши 1-бетда).

Октябрдан кейинги дастлабки даврда, Ленин сўзлари билан айтганда, Ягона, федерал иттифоқ билан жипслашган умумдавлат Совет ҳокимияти таркиб топди. Советларнинг съездлари ва Марказий Ижроия Комитетнинг сессиялари мунтазам суратда чақирилиб турар, уларда эркин мунозара вазиятида мамлакат ҳаётининг ғоят муҳим масалалари кўриб чиқилар ва ҳал қилинар эди. Жойларда Советлар орқали миллионлаб ишчи ва деҳқонлар сиёсий ҳаётга жалб қилинар, улар ўз давлатларини бошқаришни ўрганар эдилар. Аппарат ишини ишчи-деҳқон инспекцияси органлари зийраклик билан контрол қилиб турар эдилар.

Социалистик қурилишнинг мана шу илк босқичида сиёсий механизмда ҳамма ишлар ҳам силлиқ боравермас эди, албатта. Лекин ўша вақтда социалистик демократияга пойдевор қўйилган, унинг институтлари такомиллаштириб борилмоқда, анъаналар вужудга келмоқда эди.

Ана шу жараён узилиб қолганлиги ва 30-йилларнинг бошидаёқ ҳокимиятнинг авторитар усуллари, бошқаришнинг буйруқбозлик-бюрократик системаси „мустаҳкам қарор топганлиги, оммавий репрессиялар, социалистик қонунчиликни бошқа тарзда бузишлар кенг ёйилганлиги натижасида мамлакатимиз нақадар катта зарар кўрганлиги — одамлардан маҳрум бўлганлиги сиёсий, ғоявий, ахлоқий ва ҳатто моддий зарар кўрганлиги ҳозир аён бўлди.

Меҳнаткашларнинг давлатни ва жамият ишларини бошқаришда реал иштирок этишдан аста-секин бегоналашуви, расман эълон қилинган демократик принциплар билан сиёсий жараён практикаси ўртасидаги кучайиб бораётган ажралиш, ваколатли органларининг аппарат томонидан сиқиб қўйилиши ва унинг борган сари кўпроқ бюрократлашуви, оммадан узилиб қолиши — мана шуларнинг ҳаммаси сиёсий системанинг қотиб қолишига олиб келди. У жамиятни илгарилатувчи кучдан унинг тараққиётини секинлаштирувчи кучга айлана бошлади.

Тўғри, у буюк революция, социализм идеалларига ишонч туфайли туғилган халқ ғайратини батамом бўғиб қўя олмади. Худди ана шу ғайрат туфайли, юз минглаб коммунистлар, миллионлаб ишчи, деҳқон, зиёлиларнинг фидокорона меҳнати туфайли мамлакатимиз жаҳоннинг энг ривожланган ва энг нуфузли давлатларидан бирига айланди. Жаҳон тарихидаги энг оғир урушда ғалаба қозонди.

Бироқ социализм ишига жуда катта зарар етказилди. Бугун биз Октябрь қўлга киритган қадриятларни яна тиклаш, революция эълон қилган озодлик ва демократия шиорларини тўпланган иқтисодий, социал, маданий, интеллектуал потенциални ҳисобга олган ҳолда рўёбга чиқариш ниятидамиз. Халқимизнинг маънавий тажрибаси жуда катта аҳамиятга эга бўлган фактордир.

Равшанки, сиёсий системани ислоҳ қилиш — ғоят мураккаб вазифа бўлиб, айтайликки, уни бир ўтиришда ҳал қилиб бўлмайди. Шу сабабли XIX партия конференциясининг сиёсий ислоҳот тўғрисидаги қарорларини рўёбга чиқариш соҳасида олдимизда турган ишнинг бутун ҳажмини ва характерини кўриш, унинг вазифаларига оқилона навбат белгилаш муҳимдир.

Ислоҳот биринчи босқичининг асосий мазмуни Советлар структурасини, ҳокимият олий органларини тузиш ва улар фаолиятининг тартибини, сайлов системасини янгилашдан иборатдир. Ушбу сессия муҳокамасига киритилган Қонун лойиҳалари ҳам ана шунга қаратилгандир.

Сиёсий ўзгаришларнинг навбатдаги йирик босқичи ССР Иттифоқи билан унинг составига кирувчи республикалар ўртасидаги муносабатларни уйғунлаштириш билан боғлиқ бўлади. Бу босқичда иттифоқдош республикаларнинг статуси, уларнинг сиёсий, социал-иқтисодий ва маданий ҳаётдаги ҳуқуқлари ва имкониятларини кенгайтириш, ана шу асосда федератив социалистик давлатимизни мустаҳкамлаш масалалари қараб чиқилади. Бу гаплар автоном тузилмалар — республикалар, областлар, округларга ҳам тегишлидир.

Ислоҳотнинг яна бир босқичи жойлардаги ҳокимиятни қайта ташкил этишдан иборат бўлади. Советлар амалда маҳаллий ҳаётнинг барча масалаларини ҳал қилишлари учун, моддий ва ҳуқуқий шарт-шароитларни яратиш, халқнинг ўз-ўзини бошқарувини таъминловчи тўла ҳокимиятли органлари сифатида қайтадан тиклаш ҳақида ғамхўрлик қилиш зарур.

Янги сайлов системаси асосида 1989 йил охирига мўлжалланаётган маҳаллий Советларга сайловлар ташаббускор ва серғайрат, вакиллик органларининг янги имкониятларидан тўла-тўкис фойдалана оладиган кишиларни кўтариш имконини беради.

Сиёсий ислоҳот доирасида биз суд-ҳуқуқ системасини ҳам чуқур қайта қуришга, социалистик ҳуқуқий давлатни шакллантириш билан боғлиқ бўлган бошқа масалаларни ҳал қилишга ҳам киришмоқдамиз.

Мана шу йўлда бизнинг олдимизда Қонун чиқариш соҳасида совет жамиятини янада демократиялашга қаратилган катта ҳажмдаги ишлар турибди.

II.

Энди тақдим этилган Қонун лойиҳаларининг умумхалқ муҳокамаси якунлари тўғрисида. Уларга одатдан ташқари қизиқиш билан қаралганлиги одамларимизнинг марказий ҳокимиятни ташкил этиш масалалари тўғри ҳал этилишидан нақадар манфаатдор эканликларини, меҳнаткашлар қайта қуришнинг барча бошқа масалаларини рўёбга чиқариш, ҳатто мамлакатнинг тақдири ҳам сиёсий системанинг юқори поғоналари самарали ишлаши билан боғлиқ эканлигини нақадар чуқур тушунаётганликларини кўрсатиб берди.

Қонун лойиҳаларини муҳокама қилишнинг асосий натижаси шундан иборатки, ўзгаришларнинг ҳаётий зарурлиги жамиятимизда кенг кўламда тушунилмоқда. Таклиф қилинган концепциянинг асосий жиҳатлари бўйича ҳамжиҳатлик мавжуд. Бу ғоят муҳимдир. Умуман айтиш мумкинки, лойиҳалар кенг қўллаб-қувватланди, одамлар уларда кўпдан бери кутилаётган ўзгаришларнинг белгисини кўрдилар. Совет кишилари ҳужжатларнинг асосий ғоясини —халқ ҳокимиятини мустаҳкамлаш ғоясини маъқулламоқдалар.

Шу нарса ҳам муҳимдирки, бу гал лойиҳаларни қўллаб-қувватлашнинг уларни формал равишда маъқуллаш билан ҳеч бир алоқаси бўлмади. Аксинча, уларни эълон қилиш актив фикр алмашувга, жонли мунозараларга, кўпдан-кўп ҳар хил таклиф ва тузатишларга сабаб бўлди. Агар партия ва давлат органларига келаётган хатларга, оммавий ахборот воситалари ҳамда меҳнаткашларнинг йиғилишларидаги чиқишларга қараб фикр юритадиган бўлсак, муҳокамада миллионлаб кишилар қатнашди. Қонун лойиҳалари юзасидан билдирилган мулоҳаза ва таклифлар сони 300 мингдан ошиб кетди.

Ҳар иккала палатанинг Қонун лойиҳаларини тайёрлаш комиссиялари барча мулоҳазаларни эътибор билан қараб чиқди — бу эса ўртоқлар, жуда кўп томлар демакдир! Ҳуқуқ фани ва сиёсий фан соҳасидаги энг таниқли мутахассисларимиз меҳнат қилган ишчи группасининг фикрлари ҳисобга олинди. Натижада СССР халқ депутатлари сайлови тўғрисидаги Қонун лойиҳасида 62 модданинг 32 тасига, Конституцияга ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш ҳақидаги Қонун лойиҳасида 55 модданинг 26 тасига аниқликлар киритиш таклиф қилинади. Бунга СССР Олий Совети иттифоқдош ва автоном республикалар Олий Советлари депутатлари киритган бир қанча таклифлар ҳам қўшилди. Янгиланган лойиҳалар ўртоқларда бор.

Умумхалқ муҳокамаси якунлари бўйича киритилган асосий тузатишларга таъриф беришга ўтишдан олдин унинг баъзи умумий жиҳатлари устида тўхталишни истардим.

Қизғин муҳокама қилинган масалалардан бири лойиҳаларнинг КПСС XIX конференцияси қарорларига мувофиқлигига таааллуқлидир. Шунинг ўзи ҳам бу нарса конференцияда ишлаб чиқилган сиёсий ва ҳуқуқий ислоҳот программаси жуда кенг миқёсда қўллаб-қувватланганидан яна бир далилдир. Жамиятда ҳам Қонун лойиҳалари конференциянинг сиёсий йўл-йўриқлари изидан борганлиги хусусида мамнуният изҳор этилди.

Конференциянинг принципиал сиёсий қарорлари бир нарсаю, бу қарорларнинг ҳуқуқий жиҳатдан таърифланиши, батафсил баён қилиниши бошқа гап, албатта. Бу ўринда бир талай янги жиҳатлар пайдо бўлмоқдаки, бу хусусда ҳам мунозара бошланаётганлиги табиий.

Кўпчилик мулоҳазалар Қонун лойиҳаларини яхшилашга, у ёки бу қоидаларга аниқлик киритишга қаратилган бўлиб, улар конференциянинг сиёсий йўл-йўриқларини ривожлантирди ва бойитди. Аммо эълон қилинган Қонун лойиҳаларининг конференция қарорларига мувофиқлигини шубҳа остига қўядиган мулоҳазалар ҳам бўлди. Бироқ бундай фикрлар учун асос йўқ. Бунга ишонч ҳосил қилиш учун сиёсий ислоҳот концепциясининг конференция томонидан белгилаб берилган асосий элементларини айтиб ўтиш кифоя қилади.

Булар — халқ депутатлари съездлари системасини таъсис этиш, СССР Олий Советини доимий ишлайдиган орган қилиб қайта тузиш, конституцион назорат комитетини ташкил этиш, сайловни тубдан демократиялаш, жамоат ташкилотларининг олий ҳокимият органларидаги бевосита вакиллиги. Буларнинг ҳаммаси Қонун лойиҳаларида ўз аксини топди.

Қонун лойиҳаларини муҳокама қилиш муддатлари тўғрисида ҳам масала кўтарилди. Бир қанча ўртоқлар уларни асосли равишда ишлаб чиқиш учун бир ойлик муддат камлик қилади, деб норози бўлдилар. Аввало шуни айтмоқчиманки, бўлиб ўтган муҳокаманинг кўлами ва характери, унинг ошкоралиги, фикр билдиришдаги тўла эркинлик Қонун лойиҳалари умумхалқ экспертизасидан ўтди, деб ҳисоблаш учун асос бўлади. Бу биринчидан.

Иккинчидан эса ўйлайманки, Қонун лойиҳаларида баён этилган асосий ғоялар КПСС конференциясига қадар ҳам, конференциянинг ўзида ҳам, унинг якунлари бўйича ҳам актив муҳокама этилганлигини ҳам ўртоқлар ҳисобга олмаётирлар. Шундай экан, умуман олганда бугун қарорлар қабул қилиниши керак бўлган масалаларни биз кўп вақтдан бери муҳокама қилмоқдамиз.

Ниҳоят, шуни ҳам назарда тутиш керакки, Қонун лойиҳаларини қабул қилишни кечиктириш ҳаётимизнинг ҳамма соҳаларида қайта қуриш доирасида амалга оширилаётган ўзгаришларни аслида секинлаштириб қўйишни англатган бўлур эди. Шундай қилинса, сиёсий ислоҳотнинг иккинчи ва шундан кейинги босқичларида кўзда тутилган чора-тадбирларни амалга ошириш ҳам кейинга қолдирилган бўлур эди.

Умумхалқ муҳокамаси жараёнида кўтарилган яна бир муҳим масала хусусида тўхталиб ўтмоқчиман. Қонун лойиҳаларига у ёки бу тузатишларни кўзда тутувчи кўп сонли конкрет таклифлар билан бир қаторда билдирилган кўпгина фикрлар уларнинг доирасидан чиқиб кетди. Умуман олганда бу тушунарли ҳол: одамларнинг манфаатлари ҳар қандай ташкилий доиралардан кенгдир. Жамият ҳаётининг барча муҳим томонлари эса сиёсий система билан бирон-бир тарзда боғланган.

Мунозара жараёнида хўжалик механизми ва озиқ-овқат таъминоти, экология ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар иши билан боғлиқ масалалар, одамларнинг ҳаётига, турмушига, кундалик эҳтиёжларига тааллуқли бўлган кўпгина масалалар кўтарилди. Ўз-ўзидан равшанки, бу таклифларнинг ҳаммаси эътибор билан кўриб чиқилиши ва амалда ҳал қилиниши керак. Сиёсий ислоҳотнинг навбатдаги босқичлари билан боғлиқ бўлганлари эса тегишли қонун-қоидаларни тайёрлаш учун яхши мадад бўлади.

СССР Конституциясига янада кенг ва узоқни кўзлаб ўзгартишлар киритишни ёқлаб билдирилган фикрлар ҳақида алоҳида гапириш керак. Бу фикрлар Конституция муқаддимасини тубдан қайта ишлаш, социалистик мулк, кооперацияга янгидан таъриф бериш, ўз-ўзини бошқариш, гражданларнинг ҳуқуқлари ва бошқа муҳим масалаларга тааллуқлидир.

Ҳақиқатан ҳам 1977 йил Конституциясидаги кўп нарсалар ҳозирнинг ўзидаёқ янгилашга муҳтож. Лекин бу кейинги ишларда амалга оширилади. Чунки биз иқтисодий ва сиёсий системани тубдан ислоҳ қилиш, маънавий янгиланиш йўлига эндигина қадам қўйдик, ҳал қилинаётган проблемаларнинг янги-янги жиҳатларини излаяпмиз ва кашф этяпмиз, тез-тез ўз ишимизни тузатишга, унга аниқлик киритишга, тўғрилашга мажбур бўляпмиз. Шу сабабли ҳозир Асосий Қонунга фақат шундай тузатишларни киритиш таклиф қилинмоқдаки, уларсиз Советларнинг янги структурасини ташкил этишни бошлаш, сиёсий ислоҳотни бошлаб юбориш мумкин эмас.

III.

Энди Қонун лойиҳаларининг асосий мазмунини, социалистик демократия ва халқнинг ўз-ўзини бошқаришини авж олдириш учун зарур ҳуқуқий шароитлар яратиб бериши керак бўлган принципиал янгиликларни баҳолашга ўтаман.

Жамиятимиз дуч келган қийинчиликлар ва муаммоларнинг сабабларини таҳлил қилиб, биз уларнинг асосийси — социалистик давлатчилик принципларининг бузилганлигидан, халқнинг ҳокимият ва бошқарув органларини контрол қилиши кескин бўшашиб кетганлигидан иборатдир, деган хулосага қайта-қайта келамиз.

Советлар фаолиятининг ҳақиқий мазмуни ҳамда вазифаси кўп жиҳатдан бемаънилаштирилди, улар халқ ҳокимияти органларидан аслини олганда буйруқбозлик — бюрократик системанинг бўғинларига айлантириб қўйилди. Ҳозир биз амалга ошираётган ислоҳотнинг асосий вазифаси бундай аҳволга қатъиян чек қўйишдан, Советларга янгича ҳаёт бахш этишдан иборатдир. Шу билан бирга аввал бошданоқ совет ташкилотини фарқлантириб турган, унга ўзига хос ва ноёб тус берадиган, социалистик давлатчилик ва демократиянинг энг мувофиқ формасига айлантирадиган принципиал жиҳатлар сақланибгина қолмасдан, балки чуқурлаштирилмоқда ҳам.

Бу энг аввало **қуйидан тортиб то юқоригача ваколатли халқ ҳокимияти органлари ягона системасига мослиқлигидир.**

Сиёсий ҳокимият марказий органлар — парламент ва ҳукумат қўлида тўпланадиган, жойларда эса чекланган муниципиал бошқарувгагина йўл қўйиладиган анъанавий давлат тузилишидан фарқли ўлароқ, Совет давлатига Советларнинг барча бўғинлари ўз территорияларида тўла ҳокимиятга эга бўлиши, у ерда Совет олий ҳокимиятнинг бир бўлаги сифатида иш кўриши ғояси асос қилиб олинган эди. Ҳозир биз барча вакиллик органларига ҳокимият ваколатларини таъминлаб бериб, ана шу принципни қайтадан тикламоқдамиз: КПСС XIX конференцияси талабларига мувофиқ давлат, хўжалик ва социал-маданий ҳаётнинг барча муҳим масалалари Советлар томонидан кўриб чиқилади ва муҳокама қилинади.

Вакиллик системасининг устунлиги, унинг яхлитлиги ва бирлиги умумиттифоқ ва республикалар даражасида халқ депутатлари съездлари каби муҳим элементни жорий этиш туфайли анча мустаҳкамланади. Бу янгиликни энг аввало давлат биносининг юқори қаватларида ҳокимиятни суиистеъмол қилишни истисно этиш вазифаси — барча социал қатламларнинг ва ижтимоий фикр белгиларининг вакили бўлган, олий умумхалқ анжуманининг ҳеч сўзсиз обрўсига эга бўлган органгина ҳал қилишга қодир бўлган вазифа тақозо этмоқда.

Шу тариқа халқ депутатлари съездлари Советлар съездларининг анъаналарини янги шароитларда тиклайди, улар В. И. Ленин «марказнинг тўла демократизми» деб атаган нарсага кафиллик бериши керак. Советларнинг бошқа бир принципиал хусусиятини рўёбга чиқариш халқ депутатлари съездлари билан бевосита боғлиқдир. Мен уларнинг **айни бир вақтнинг ўзида давлат органлари ва аҳолининг оммавий ташкилотлари сифатидаги икки ёқлама табиатини назарда тутмоқдаман.**

Афсуски, кўп жиҳатдан қўлдан кетган мана шу фазилат Советларга меҳнаткашлар билан доимо жонли алоқани сақлаб туриш, социал активликнинг жамловчиси бўлиш, давлатчилик ғоясини халқнинг ўз-ўзини бошқариш ғояси билан қўшиш имконини бериб келган эди. Биз Советларнинг мана шу дастлабки хусусиятини тўла-тўкис тиклашимиз керак ва бунда, шубҳасиз, ижтимоий негизни кучли суръатда ва бевосита ифода этадиган халқ депутатлари съездлари муҳим роль ўйнайди.

Ниҳоят, совет ташкилотининг муҳим хусусияти шундан иборатки, социализм даврида халқ ҳокимиятининг вакиллик органлари, Маркс сўзлари билан айтганда, **ишлайдиган корпорациялар бўлади деб фикр қилинган эди.**

Ўтмишда бизда давлат аппарати, идоралар кўпинча Советлардан устунлик қилиб келди. Депутатлар, айниқса Советларнинг юқори бўғинлари депутатлари, қабул қилинаётган қарорларнинг амалга оширилишига кучсиз таъсир кўрсатар, уларнинг қонун яратишдаги иштироки кўп жиҳатдан формал характерда эди. Энди аҳвол тубдан ўзгариши керак. Депутатлик қонун чиқариш, бошқариш, контрол қилиш соҳасидаги доимий ишга айланмоқда.

Шу муносабат билан съезд ҳокимиятнинг олий органи сифатида энг муҳим конституцион масалаларни ҳал қилишда асосий сўзни айтишига, бундан ташқари унинг ССР Иттифоқи ихтиёрига берилган давлат ҳаётига доир исталган масалани қараб чиқиш учун қабул қилиш ҳуқуқи мустаҳкамлаб қўйилишига алоҳида эътибор бериш керак. Лекин икки мингдан ортиқ депутатдан ташкил топадиган ва одатда, бир йилда бир марта тўпланадиган съезд, турган гапки, қонун чиқариш, бошқариш, контрол қилиш соҳасидаги кундалик ишлар билан шуғуллана олмайди. Бу вазифани съезд халқ депутатлари орасидан сайлайдиган доимий ишловчи Олий Совет бажариши керак.

Умумхалқ муҳокамаси жараёнида марказий ҳокимиятни янгича ташкил этишга катта қизиқиш билдирилди. Хусусан съездларга қайтиш ва доимий ишлайдиган орган бўлган янги Олий Советни тузиш ўзини қанчалик оқлайди деган масала туғилди. Ўртоқлар, ўйлаймизки, биз Ленин тушунган маънодаги Советлар системасини фарқлантириб турган ва революциядан кейиноқ дарҳол ўзини оқлаган нарсани, гарчи Советлар системаси ўзининг жуда катта имкониятларини тўла-тўкис намоён қила олмаган бўлсада, тиклаб, тўғри йўлдан бормоқдамиз.

Лекин гап фақат Советлар съездлари, бутун Россия БМИК ва МИК тажрибасига қайтиш устидагина бораётгани йўқ. Бунга бизни ҳозирги тажрибамиз ҳам олиб келди. Чунки аслини олганда Олий Советнинг ҳар бир сессияси олдидан бир неча юз депутат муҳокамага киритилган масалаларни асосли равишда ишлаб чиқиш учун жалб қилинмоқда. Шу билан бирга ҳозирнинг ўзидаёқ улар анча узоқ муддатга — бир ойгача ва ундан ҳам кўпроқ муддатга ишга жалб қилинмоқдалар.

Депутатларнинг роли овоз беришдангина иборат қилиб қўйилса, Олий Совет тўла унум билан ишлай олмайди. Бинобарин, келгусида унинг аъзолари ана шу мураккаб жараённинг ҳамма босқичларида — албатта, мутахассислар, муассасалар ва идораларни жалб қилган, кенг жамоатчилик фикрини ҳисобга олган ҳолда қонунлар тайёрлашни ўз қўлларига олабиладилар.

Мунозара жараёнида янги Олий Совет ишини ташкил этиш мавзуси анча жўшқин муҳокама қилинди. Бунда қарама-қарши фикрлар ҳам айтилди. Баъзи кишилар биз буржуазия парламентидан умуман нусха олмаслигимиз ва бошқа ишлардан озод қилинган депутатларга эга бўлмаслигимиз керак деб ҳисоблайдилар. Бошқаларнинг фикрича, аксинча, янги Олий Совет унинг барча аъзолари бошқа фаолиятдан тамомила озод қилинган шароитдагина ўзининг кенг кўламдаги вазифаларини бажара олади.

Менинг фикримча, ҳозир СССР Олий Советп билан иттифоқдош ҳамда автоном республикалар Олий Советлари аъзоларининг муайян қисми ўз эътиборини ҳокимият органларидаги ишга тамомила қаратиши зарурлигини эътироф этиб, принципиал ёндашувни белгилаб олишимиз муҳимдир. Қандай қисми шундай бўлиши кераклиги ҳақида маслаҳатлашиб олайлик. Маҳаллий Советлардаги комиссияларнинг раислари хусусида ҳам шундай қилиш тўғри бўлади, албатта. Умуман эса бу масалани янги тузилган ҳокимият органлари практикаси батафсил ҳал этиши мумкин.

Энди СССР Олий Советп палаталарининг ваколатлари ҳақида. Уларнинг тўла тенг ҳуқуқлилигини, жумладан бир хилдаги сонини сақлаган ҳолда уларнинг ҳар бири ўз номи ва вазифасига мувофиқ ўзига хос функцияларга эга бўлади. Муҳокама жараёнида бундай ёндашув маъқулланди ва қўллаб-қувватланди. Аввало асосий талаб — Миллатлар Советида иттифоқдош республикаларнинг ваколатлари энг яхши тарзда таъминланиши ҳақидаги талаб нуқтаи назаридан палаталарни шакллантириш тартиби мунозара мавзуси бўлди.

Менинг фикримча, улар вакилларининг сонини лойиҳада белгиланганига нисбатан бирмунча кўпайтириш, айтайлик ҳар бир иттифоқдош республикадан Миллатлар Совети аъзолари сонини 7 тадан 11 тага етказиш ва бунда автоном тузилмалар вакилларининг таклиф қилинаётган сонини сақлаб қолиш мумкин бўлур эди. Шу муносабат билан Иттифоқ Советининг сон составини ҳам шунга мувофиқ кўпайтириш керак.

СССР Олий Совети Президиумининг янги функцияларини ва СССР Олий Совети Раисининг вазифаларини белгилашда Қонун лойиҳасида шундай тартиб таклиф қилинадики, бунда Раис Олий Совет, унинг Президиуми ишини ташкил этиш учун етарли ваколатларга эга бўлиши ва айни вақтда ҳокимиятнинг бир қўлда ортиқча марказлашиб қолишига йўл қўймаслик керак бўлади.

Бошқача қилиб айтганда, энг муҳим давлат муаммолари ҳал этилаётганда совет системаси учун анъанавий бўлган коллегиаллик сақлаб қолинади. Бу билан умумхалқ муҳокамасининг айрим қатнашчилари билдирган гумонлар учун асос қолмайди. Кези келганда шуни айтиш керакки, бундай ёндашувни барча Советларнинг раисларига ҳам ёйиш тўғри бўлур эди.

Ҳокимиятнинг контрол остида бўлиши сингари энг муҳим масалага ўтаман. Айтиш мумкинки, революцион қайта қуришнинг ҳозирги босқичидаги тарихий бурчимиз — давлат механизмининг бирор бўғини халқ ва унинг вакиллари контролидан чиқиб қолиши имкониятини истисно қилувчи барча зарур гарантияларни яратишдан иборат.

Олий Советга тақдим этилган лойиҳаларни эътибор билан ўқиб чиқиш контрол остида сақлаш принципи ҳокимият ва бошқарувнинг бутун системасига сингдириб юборилганлигини кўриш имконини беради. Масалан, халқ депутатлари съездининг ўзи мамлакатнинг олий контрол инстанцияси бўлиб қолади. Бу функцияни у, аввало энг юқори мансабдор шахсларни — Олий Совет Раисини, ҳукумат бошлиғини ва бошқаларни сайлаш ёки тасдиқлаш орқали бажаради.

Муҳокама жараёнида съезд сайлаган ва тайинлаган барча раҳбарлар ўз зиммаларига юклатилган вазифаларнинг бажарилишини таъминлай олмасалар съезд уларнинг ҳаммасини чақириб олиши мумкин, деган таклиф киритилди. Бу таклиф лойиҳада ҳисобга олинди.

Олий Совет палаталари ўртасида келишмовчилик бўлган тақдирда съезд олий ҳакам бўлади — қонун чиқарувчилар воқеаларнинг ана шундай бўлиши мумкинлигини ҳам кўзда тутишлари шарт. Съездга СССР Олий Совети қабул қилган қонун актларини бекор қилиш ҳуқуқи ҳам берилади.

Контрол функциялари Олий Советнинг ўзига тамомила тааллуқли бўлади. Бюджет контроли ҳам, айниқса ишнинг пачаваси чиқаётганлиги ҳақида сигналлар келганида министрликлар ва идораларнинг ишини текшириш ҳам, депутатларнинг сўров бериш ҳуқуқлари ҳам шу жумлага киради. Янги шароитда бундан мунтазам фойдаланилиши турган гап. Депутатлик сўровини олган идораларга нисбатан талабчанликни кучайтириш ҳақидаги таклиф ҳам қўллаб-қувватлашга лойиқдир.

Тушган таклифлар ҳисобга олиниб, лойиҳада энди СССР Олий Совети унинг Президиуми чиқарган фармонлар ва қарорлари, Олий Совет Раисининг фармойишларини бекор қилиш ҳуқуқи кўрсатилади, ҳукумат Олий Совет олдида йилига камида бир марта албатта ҳисобот бериб туриши белгиланади.

Халқ контроли комитетининг обрўси жиддий равишда мустаҳкамланади. Унга қонун лойиҳасини таклиф қилиш ташаббусини кўрсатиш ҳуқуқи берилади, унинг раиси лавозимига кўра СССР Олий Совети Президиумининг аъзоси бўлади. Комитет зарур ҳолларда масалаларни Олий Совет ва унинг палаталарида кўриб чиқиш учун киритиши мумкин.

Шундай қилиб, адолат бузилган жойларда уни тиклаш ёки номақбул ҳодисаларнинг олдини олиш учун олий ҳокимият органларининг бутун таъсиридан фойдаланилади.

Конституцион назорат комитетини тузиш ҳақидаги таклиф умумхалқ муҳокамаси жараёнида маъқуллаб кутиб олинди. Биз ҳаммамиз унинг обрўли, бу ерда шу сўзни ишлатиш жоиз бўладики, Конституцияни, унда белгиланган асосий принципларни қўриқлайдиган ҳолисона орган бўлишини истаймиз.

Комитет аъзоларини ўн йил муддатга сайлаш кераклмикан, деган шубҳа айтилди. Мен ўйлайманки, биз комитет аъзоларининг қандайдир таъсирлардан энг кўп даражада ҳоли бўлишини таъминлашимиз керак, улар сайланадиган узоқ муддат эса бу жиҳатдан қўшимча гарантия бўлади.

Комитет қабул қилинадиган қонунларнинг Конституциямизга мувофиқлигини таҳлил қилиш билан чекланмаслиги керак, деб ҳисоблаётган ўртоқларнинг таклифини тўғри деб ҳисоблайман. У конституцион талабларнинг амалга оширилишига имкон яратадиган қонунларни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш ташаббуси билан ҳам чиқиши мумкин.

Шу тарзда ўртоқлар, айтиш мумкинки, бизнинг ўз социалистик «тийиб турадиган ва ғов солиб турадиган» системамиз вужудга келтириладики, бу нарса жамиятни юқори давлат даражасида социалистик қонунчиликнинг ҳар қандай бузилишларидан сақлаши керак.

IV.

Депутат ўртоқлар! КПСС XIX конференцияси таъкидлаганидек, ССР Иттифоқи олий ҳокимият органи структурасидаги ва ишни ташкил этишдаги кўпгина жиҳатлар республикалардаги олий ҳокимият органлари учун ҳам мақбул бўлиб, уларнинг роли ва обрўсини оширишга ёрдам беради.

Бизда Советларнинг яхлит системаси ташкил топган. Бу бирлик тарихан таркиб топган бўлиб, у федерациямизнинг бутун давлат механизми пухта ишлаши учун зарур сиёсий ва ташкилий шарт-шароитларни яратади.

Юқорида айтилганидек, республикалар олий ҳокимият органларининг тузилишига оид масалаларнинг конкрет ҳал этилиши сиёсий ислоҳотнинг навбатдаги, иккинчи босқичининг асосий мазмунини ташкил қилиши керак. Лекин муҳокама жараёнида Иттифоқ органларининг ваколатлари ҳақида гапириладиган айрим моддалар хусусида жиддий эътирозлар айтилганлиги сабабли биз ҳозироқ бу масаладаги ўз позициямизни белгилаб олишимиз шарт.

Конституцияга киритиладиган қўшимчалар ва ўзгартишлар ҳақидаги Қонун лойиҳасида ортиқча марказлаштириш тенденциясига йўл қўйилган ва бу билан XIX партия конференциясининг сиёсий йўл-йўриқларидан четга чиқилган, деган фикр айтилди. Айтишим керакки, бу мутлақо англашилмовчиликдир. Мен ўйлайманки, Иттифоқ ва республикалар нисбати ҳақидаги масала қайта қуриш нуқтаи назаридан, жамиятимизни демократиялаш доирасида ҳал этилиши кераклиги бугун ҳаммамиз учун равшан бўлиб қолди. Бунда Иттифоқ ва республика ҳокимият органлари ўртасида ваколатларни оқилона тақсимлаш — кўп миллатли давлатимиз мустаҳкамлигининг, кенгроқ кўламда гапирадиган бўлсак, — совет социалистик жамияти бутун тараққиётининг ҳам энг муҳим шартидир.

Шу боисдан умумхалқ вазифаларини ҳал эта оладиган марказдан барча республикалар астойдил манфаатдордирлар. Умумий манфаатлар йўлида куч-ғайратларини бирлаштириш ўсишимиз, мамлакатимиз бутун халқлари фаровонлигини ошириш учун ғоят катта имкониятлар очиб беради. Иттифоқнинг кучи унинг таркибига суверен социалистик давлатлар сифатида кирувчи республикаларнинг кучига, уларнинг мустақиллиги, ташаббусига, умумий ишларда актив қатнашувига таяниши кераклигини аниқ қилиб айтиш зарур. Чунки ҳар бир республиканинг муваффақияти — бутун федератив давлатимиз муваффақиятининг энг муҳим шартидир.

Демак, партия конференциясида таъкидланганидек, иттифоқдош республикалар статусини янги вазифаларни ҳисобга олиб ўзгартириш, СССР Конституциясида уларнинг ҳуқуқларини мустаҳкамлаш ва реал таъминлаш биз учун муҳимдир. Конституцияга қўшимчалар худди ана шу нуқтаи назардан шакллантирилди.

Қонун лойиҳаларининг айрим қоидалари унча аниқ таърифланмаганлиги ва муҳокама жараёнида кўпгина танқидий мулоҳазаларга сабаб бўлганлигини энди биз биламиз.

Уларни СССР Олий Совети Қонун лойиҳаларини тайёрлаш комиссияларида синчиклаб ўрганиш асосида бир қатор мулоҳазаларни ҳисобга олиш ва Конституцияга қўшимчалар лойиҳасига анча жиддий тузатишлар киритиш зарур деб топилди. Бу тузатишлар қонун чиқариш масалаларида иттифоқдош республикалар ҳуқуқларини чеклаш деб қабул қилинган қоидаларни аниқлашга, республика органларининг тузилиши ва улар фаолиятининг асосий йўналишларини, социал-иқтисодий ва маданий қурилиш соҳасида уларнинг ҳуқуқ доирасини белгилашга тааллуқлидир.

Конституцион назорат комитети составида барча иттифоқдош республикаларнинг вакиллари бўлсин деган таклифлар, бошқа баъзи тузатишлар ҳам қабул қилинди. СССР Олий Советининг Президиуми ўзининг шу йил 26 ноябрда бўлиб ўтган мажлисида бундай ўзгартишларни қўллаб-қувватлади. Буларнинг ҳаммасини КПСС Марказий Комитетининг кеча бўлиб ўтган Пленуми маъқуллади.

Республикалар статусига, уларнинг ҳуқуқлари ва имкониятларини кенгайтиришга тааллуқли масалаларнинг бутун комплексини эса, маълумки, КПСС Марказий Комитетининг Миллатлараро муносабатлар проблемаларига бағишланган Пленумида кўриб чиқиш мўлжалланмоқда. Марказий Комитет шу масала юзасидан яқинда қабул қилган қарор иттифоқ ва республика партия ҳамда давлат органлари, олимлар, мутахассислар, кенг жамоатчилик иштирокида пухта тайёргарлик ишларини олиб боришни кўзда тутади.

Пленумга тайёргарлик вақтида бугун кўриб чиқилаётган Қонун лойиҳалари муҳокамаси жараёнида кўтарилган масалалардан бирортаси четда қолмаслиги керак. Мен бу гапни алоҳида таъкидлаб ўтмоқчиман, ўртоқлар.

Ҳамма миллатларга мансуб одамларимизда, барча республикаларнинг аҳолисида бугунги кундаги иқтисодий, сиёсий-ҳуқуқий, маданий эҳтиёжларга тааллуқлими ёки тарихий ўтмишимиздаги ноаниқликларга, «оқ доғларга» тааллуқлими, бундан қатъий назар уларни ҳаяжонлантираётган муаммолар, такрор айтаманки, бу муаммоларнинг ҳаммаси қайта қуриш доирасида демократик муҳокама ва келишилган умумий позицияларни ишлаб чиқиш усули билан адолатли ҳал этилишига тўла ишонч бўлиши керак.

Экономика соҳасида ССР Иттифоқи ва иттифоқдош республикалар ҳуқуқ доираларининг энг мақбул нисбатини топиш айниқса муҳимдир. Бу вазифа жуда мураккаб бўлиб, кўп жиҳатли характерга эга.

Бизда яхлит халқ хўжалик комплекси таркиб топган бўлиб барча республикаларнинг хом ашё ва ёқилғига, машиналар ва приборларга, озиқ-овқат ва халқ истеъмоли товарларига талаблари шу комплекс доирасида қондирилади. Совет экономикасида ҳамма нарса шу қадар бир-бирига қўшилиб, ўзаро боғланиб кетганки, битта-иккита корхона тўхтаб қолиши билан бу нарса ишлаб чиқариш мароми бузилишининг бутун бир силсиласига сабаб бўлади, бутун халқ хўжалигига ғоят катта зарар келтиради.

Республика хўжалик ҳисобини жорий этиш масаласини ҳам ана шу жиҳатларнинг ҳаммасини ҳисобга олган ҳолда ҳал этиш керак бўлади. Шу муносабат билан айтилган кўпгина таклифлар, шубҳасиз, туб иқтисодий ислоҳотнинг умумий концепциясига мос келади. Бу гап республикаларгагина эмас, балки ўлкалар, областлар, бошқа территориал тузилмаларга ҳам тааллуқлидир.

Шу билан бирга, мулк муносабатларини бюджет-молия системасини ва жамиятимиз ҳаётининг бошқа айрим муҳим масалаларини қонун билан йўлга солиб туриш бирлигидан воз кечиш ҳақидаги таклифларга қўшилиб бўлмайди.

Такрор айтаманки, экономика соҳасида республикаларнинг ҳуқуқларини кенгайтириш қоидасига билдирилган кайфиятлар ва истаклар тамомила ҳақли ва қонунийдир. Бундай вазифа аллақачоноқ етилган. У қайта қуриш концепциясига тамомила мос бўлиб тушади. Биз жойлардаги ташаббусни бўғувчи ортиқча марказлаштиришни бир неча бор ва ғоят қатъий равишда қоралаганмиз.

Республикалардаги аҳволга тааллуқли конкрет масалаларни бу республикаларга умуман оёқ босмаган кишилар Москва кабинетларида ўтириб ҳал қилишлари бемаъни бир иш эди. Аммо, қарама-қарши томонга ҳам ўтиб кетиш ярамайди. Республика ва маҳаллий хўжалик ҳисобини таъминлаш учун умумий қонун асослари керак, лоақал унинг иттифоқ ва республика органлари томонидан бир хил тушунилиши керак.

Шу ҳолдагина у ҳисобкитобларнинг ягона системасига таянадиган бўлади, барча республикалар учун тенг шароитлар ва имкониятлар яратади.

Бу гап атроф-муҳитни муҳофаза қилишга ҳам тааллуқлидир. Ўз территорияларидаги тегишли масалаларни республикалар мустақил ҳал этиш ҳуқуқига ҳам эгалар, шундай қилишлари ҳам шарт. Аммо, бу соҳа иттифоқ органларининг ҳам йўлга солиб турадиган соҳаси бўлмаслиги мумкин эмас. Чунки бизнинг давримизда экология муаммолари комплекс ҳал этишни, айрим мамлакатлар доирасида эмас, балки қитъалар ва ҳатто умуман дунё доирасида комплекс ҳал этишни талаб қилмоқда.

Давлатлар ҳозир ўз ҳуқуқларининг бир қисмини халқаро ташкилотларга ихтиёрий равишда топшириб қўйишмоқда, бу ташкилотлар эса ана шу ҳамма давлатлар номидан табиатдан фойдаланишнинг оқилона нормаларини жорий этмоқдалар.

Хуллас, ана шу масалаларнинг ҳаммасини асосли равишда ўрганиб чиқиш керак. Миллатлараро муносабатларнинг бутун вазиятини ленинча интернационалистик принциплар асосида соғломлаштириш учун биз кўп ишлар қилишимиз лозим.

Шуни айтиш керакки, Қонун лойиҳалари муҳокама қилинаётганида ғоят эътибор билан ўрганиб чиқишга арзийдиган кўпгина бошқа таклифлар ҳам айтилди. Хусусан, Октябрдан кейинги дастлабки йиллар практикасига қайтиш таклиф қилинди, ўша пайтда майда миллатлар бир тўп бўлиб яшайдиган жойларда миллий районлар ва қишлоқ Советлари мавжуд эди. Бу ҳақда биз конференцияда ҳам гапирган эдик. Ўйлайманки, республикаларда, областларда бу масалалар хусусида мулоҳаза юритиб ўз фикрларини айтадилар.

(Охири 3-бетда).

СОВЕТЛАРНИНГ ТЎЛА ҲОКИМИЯТИ ВА СОЦИАЛИСТИК ҲУҚУҚИЙ ДАВЛАТНИ БАРПО ЭТИШ САРИ

(Охири. Боши 2-бетда).

Умуман, депутат ўртоқлар, СССР Олий Совети Президиумига ва палаталарнинг қонун лойиҳаларини тайёрловчи комиссияларига махсус ишчи группаси тузиб, унга барча иттифоқдош республикалар вакиллари бўлган депутатларни киритишни топшириш тўғри бўлур эди, деб ўйлайман. Бу группа мутахассислар — иқтисодчилар, социологлар, юристлар иштирокида ССР Иттифоқи ва республикалар ваколатлари ривожланишининг бутун тарихини батафсил ўрганиб, бу соҳада рўй бераётган жараёнларни таҳлил қилиши ва республикалар ҳамда умуман совет федерацияси ҳуқуқ доираларини белгилашнинг шундай усулини ишлаб чиқар эдики, бу нарса совет жамияти қайта қурилаётган шароитда мамлакатни янада ривожлантириш ҳамда миллатлараро муносабатларни уйғунлаштириш вазифаларига энг кўп даражада мувофиқ келган бўлур эди.

Агар бу қўллаб-қувватланса мазкур сессияда ана шундай қарор қабул қилиш мумкин.

V.

Биз амалга ошираётган сиёсий ислоҳотнинг энг муҳим вазифаларидан бири — маҳаллий Советлар ишини тубдан янгилашдир. Ҳозир қайта қуришнинг бундан буёнги бутун жараёни кўп жиҳатдан шунга бориб тақалади. Чунки корхоналарнинг хўжалик ҳисоби, меҳнаткашлар социал эҳтиёжларининг қондирилиши маҳаллий ҳокимиятларнинг актив қўллаб-қувватлаши натижасидагина рўёбга чиқиши мумкин.

Ўз навбатида меҳнат коллективлари даражасидаги ўзини-ўзи бошқариш территориянинг ўзини-ўзи бошқариши билан чамбарчас боғлангандир.

Хуллас, бизга бақувват, менга шундай сўзни ишлатишга руҳсат бергайсизларки, ҳамма нарсага қодир маҳаллий Совет керак. Ҳозирча эса бизнинг маҳаллий Советларимиз кўп жиҳатдан ҳуқуқсиз ва қашшоқ бўлиб қолмоқда, идораларга қарши тура олмайди, маҳаллий эҳтиёжларга маблағ ажратишдан қолган арзимас маблағ ҳисобига яшашга мажбур бўлаётир.

Советларнинг тўла ҳокимиятини қайта тиклаш ўзини-ўзи бошқариш, ўзини-ўзи пул билан таъминлаш, ўзини-ўзи таъминлаш, маҳаллий манфаатларни умумдавлат манфаатлари билан мувофиқлаштириш принциплари асосида маҳаллий ишларга раҳбарликни қайта қуришни тақозо этади. Маҳаллий ҳокимият органларига сиёсий ғайрат бахш этиш, уларни бундан буён масалаларни уларнинг ўрнига ҳеч ким қилиб бермаслигини қатъий англаган ҳолда мустақил ишлашга рағбатлантириш керак.

Советлар мустақиллигини мустаҳкамлашга бутун чоралар билан ёрдам бериш — қайта қуришнинг ҳозирги босқичида партия ташкилотларининг энг муҳим вазифаларидан биридир. Сиёсий раҳбарликнинг донолиги ҳам шундан иборатки, жамиятнинг бутун кучларини актив ишга жалб қилиш, уларнинг ташаббуси ва мустақиллигига таяниш, буйруқ билан эмас, балки тўғри йўлнинг обрўси, ишонтириш методлари билан ҳаракат қилиш керак. Партия комитетлари бу санъатни эгаллай бошладилар.

КПСС XIX конференциясида айтилган гапни яна бир бор таъкидлаб ўтмоқчиман: Советлар тўла ҳокимиятини тиклаш партиянинг социализм сиёсий системасидаги ўз ўрнидан воз кечишини сира ҳам билдирмайди.

Партия қайта қуриш ташаббускори бўлиб чиқди, у ҳозир янгиланиш омили бўлиб, ўзи ҳам ленинча принциплар асосида янгиланмоқда. Партиягина ўз обрўси ва имкониятлари билан бирлаштирувчи ролни бажаришга, хилма-хил, баъзан зиддиятли социал манфаатларни ягона сиёсатда мужассамлаштиришга қодирдир. Илғор революцион куч хусусиятига қайта эга бўлган, жамият авангардида бориш ҳуқуқини доимо тасдиқлаб турган партиягина мамлакатимизни тараққиётнинг янги марраларига илдамлаб боришини таъминлай олади.

Аммо партия ҳам, Советлар ҳам сиёсий системадаги ўз ролларини самарали бажара олишлари учун **партия ва совет органларининг вазифаларини аниқ белгилаб олиш** зарур. Бу йўналишдаги ишлар бошланиб кетган. Конференциядан кейин ўтган нисбатан қисқа муддат ичида давлат органлари ишини партия органлари такрорлашини тўхтатиш, аппаратни қайта қуриш, барча даражалардаги партия ташкилотларининг асосий эътиборини сиёсий раҳбарлик функцияларини бажаришга қаратиш юзасидан тадбирлар ишлаб чиқилди ва амалга оширила бошланди.

Советлар ролининг оширилиши ижроия комитетлар ишини анча яхшилашни ҳам тақозо қилади. Биз аппаратнинг буйруқбозлик қилишига барҳам бериш, уни халқ вакилларига сўзсиз бўйсундириш талабини тўла асос билан олға сурдик. Аммо бу ижроия комитет бўлимларида ишловчи мутахассисларни пассив ва лоқайд югурдакларга айлантириб қўйиш керак, деган маънони билдирмайди, албатта. Мутлақо бундай маънони билдирмайди. Бақувват совет қарорларини амалга оширишда унга пухта танланган, малакали, ташаббускор кишилар таъсирчан ёрдам кўрсатишларидан манфаатдордир.

Советлар ҳокимиятини мустаҳкамлашнинг марказий вазифаси — **мустаҳкам материал-молиявий базани яратиш,** уларни хўжалик ишларидан холи қилиш ва аҳолини ҳамма зарур нарсалар билан таъминлаш учун масъулиятни оширишдан иборатдир.

Советларни маблағ билан таъминлаш муаммосини турли бюджетлар ўртасидаги маблағларни кўр-кўрона тарзда қайта тақсимлаш йўли билан ҳал этишдан иборат боши берк кўчадан чиқиб олиш керак. Бу нарса бирор яхшиликка олиб келмаслигини, балки давлатнинг шундай ҳам мушкул молиявий аҳволини янада мураккаблаштиришини тажриба кўрсатди.

Муаммони фақат иқтисодий асосдагина ҳал этиш мумкин, деб ўйлаймиз. Бизнинг фикримизча, маҳаллий бозор учун маҳсулот ишлаб чиқарувчи ва хизмат кўрсатувчи корхоналарни, агросаноат комплекси объектларини, уй-жой-коммунал хўжалиги ҳамда социал соҳанинг бошқа тармоқларига тегишли объектларни, шунингдек территорияда ривожланишнинг умумхўжалик шароитини шакллантиришни таъминловчи объектларни Советлар бошқарувига топшириш зарур.

Территорияларнинг ўзини-ўзи пул билан таъминлашга, хўжалик ҳисоби принципларидан, иқтисодий жиҳатдан асосланган норматив лардан фойдаланишга ўтишини тезлаштириш керак. Иқтисодчилар табиий ва меҳнат ресурслари учун ҳам ҳақ белгилаш мумкин, деб ҳисобламоқдалар.

Сессияга тақдим қилинган Қонун лойиҳалари муҳокамаси жараёнида Советларнинг моддий ва молиявий имкониятларига оид кўпгина қизиқарли таклифлар айтилди. Уларнинг ҳаммасини эътибор билан ва холисона ўрганиб чиқиш керак бўлади.

Маҳаллий Советлар белгиси остида ваколатли ва бевосита демократия барча формаларининг жами сифатида маҳаллий ўзини-ўзи бошқариш йўлини ғайрат билан очиш зарурлиги ҳақида алоҳида гапириб ўтмоқчиман. Референдумлар, йиғилишлар ва йиғинлар ўтказилиб, уларда гражданлар ўзларини қизиқтирадиган муаммоларни биргаликда ҳал қиладиган бўлсинлар.

Жамоатчилик ҳаракатлари ва жойлардаги ихтиёрий органлар болалар ва инвалидлар ҳақида ғамхўрлик қилишда, табиатни, тарих ёдгорликларини муҳофаза қилишда, территорияларни ободонлаштиришда ўзларини актив намоён этмоқдалар. У нарса миллионларча кишиларни бошқаришга ва ўзини-ўзи бошқаришга жалб қилмоқда. Бизга эса худди шу нарса керак.

Хуллас, кўрсатмалар ва директиваларни кутиб ўтирмасдан ишга дадилроқ киришиш зарур. Аммо маҳаллий ўзини-ўзи бошқариш ва маҳаллий хўжалик тўғрисида яхши қонун ҳам керак. Бундай қонун ҳозир ишлаб чиқилаётир ва уни СССР янги Олий Советининг дастлабки сессиясидаёқ кўриб чиқсак яхши бўлур эди.

VI.

Ўртоқлар! Сизнинг муҳокамангизга қўйилаётган СССР халқ депутатлари сайлови тўғрисидаги Қонун лойиҳаси сўзнинг том маъносида **сайлов системамизни тубдан янгилашдир,** деб айтсак муболаға бўлмайди.

Янги Қонун ҳам, мамлакатдаги сиёсий ҳаётнинг бутун ҳозирги муҳити ҳам шу пайтга қадар расман эълон қилиб келинган, лекин кўпинча амалда риоя қилинмаган нормаларни реал суратда амалга оширишга кафолат беради.

Янги сайлов Қонунининг энг муҳим хусусияти шуки, бу бир неча номзод кўрсатиладиган бир мандатли сайлов округларида сайлов ўтказишни назарда тутади. Шундай қилиб ҳақиқатан ҳам танлаб олиш имконияти яратилади. Қайта қуриш шароитида мамлакатни бошқаришга қодир бўлган тўлақонли депутатлар корпусини ташкил этиш учун бу имкониятдан қандай фойдаланилади — ҳозир биринчи даражали масала ана шундан иборат.

Биз ҳар бир сайловчи номзодлар билан танишиб чиқа олиши учун мавжуд имкониятлардан мумкин қадар кўп фойдаланишимиз керак. Ҳар қанча ҳаракат қилган билан йиғилишларга ҳаммани тўплаб бўлмайди. Бу ишда радио, телевидение, матбуот катта роль ўйнаши мумкин. Ошкора мунозаралар ўтказиб, улар чоғида номзодлар ўзларига берилган саволларга жавоб қайтариши, ўз қарашлари билан таништириши ва ҳатто, таъбир жоиз бўлса, нимага арзишларини кўрсатишидан ҳам яхшироқ иш бўлиши мумкинми.

Муҳокаманинг кўпгина қатнашчилари сайлов агар камида иккита номзод кўрсатилган бўлсагина ўтказилиши мумкинлиги ҳақидаги тузатишни ёқлаб фикр билдирдилар. Бироқ сайловчиларнинг номзодлар сони тўғрисидаги масалани ўзлари ҳал қилиш ҳуқуқини чекламасликни ёқлаб билдирилган фикрлар ҳам кўп бўлди. Ана шуни ҳисобга олган ҳолда Қонун лойиҳасига сайлов бюллетенига исталганча миқдорда номзодлар киритилиши мумкин, деган аниқлик киритилди.

Равшанки, бунда қийинчиликлар ҳам туғилиши мумкин. Ҳар қайси коллектив ўз вакилларини ўтказишга ҳаракат қилади, агар бу жараённи тартибга солиш кўзда тутилмаса, онгли суратда танлаш ўрнига тартибсизлик келиб чиқиши хавфи туғилади. Шу сабабли лойиҳада номзодларни округ сайловолди йиғилишида дастлабки тарзда муҳокама қилиш кўзда тутилган бўлиб, бу йиғилишга номзодларни рўйхатга олиш учун тегишли сайлов комиссиясига тақдим этиш ҳуқуқи берилади. Афтидан, сайлов системасининг мана шу бўғини бўлмаса, ишимиз битмайди.

XIX конференция қарорларига мувофиқ лойиҳада ёзиб қўйилган СССР халқ депутатларининг учдан бир қисмини жамоат ташкилотларидан сайлаш тўғрисидаги қоида ҳаммадан кўра хилма-хил фикрларни келтириб чиқарди. Баъзилар буни қизғин маъқуллаб кутиб олишди, бошқаларда шубҳа туғилди, учинчи бирлари эса ҳатто буни сайлов системасининг умумий демократик негизларидан чекиниш деб билдилар.

Бу принципиал масаладир. Гап бизнинг сиёсий ҳаётимизда жорий этилаётган катта янгилик ҳақида бормоқда, шу сабабли бу ишни биз онгли суратда жамоатчиликнинг юксак даражадаги розилиги билан қилишимиз жуда муҳимдир. Шу боисдан бу ҳақда батафсилроқ тўхталиб ўтаман.

Шуни ҳисобга олиш кераккки, ҳокимият органларида жамоат ташкилотларининг вакиллари бўлиши совет системасининг ленинча анъаналарини янги шароитларда қайтадан тиклаш билан чамбарчас боғлиқдир. Бу системанинг давлат ҳокимиятини ташкил этишнинг аввалги барча формаларидан фарқлантирувчи асосий хусусияти нимадан иборат эди? Унинг хусусияти меҳнаткашлар билан тўғридан-тўғри ва шу билан бирга доимий алоқадан иборат эди. Советлар ва уларнинг съездлари халқ номидан ишларни амалга оширадиган органлар эмас, балки кенг халқ йиғилишлари сифатида ишлар эди.

Афсуски, бу хусусият кўп жиҳатдан йўқотилган эди. Энди эса бир томондан, территориал ва миллий-территориал округлар бўйича сайловларнинг чинакам демократик характери тикланиши, иккинчи томондан эса уларнинг жамоат ташкилотларидан сайлаш билан тўлдирилиши туфайли аҳвол тубдан ўзгармоқда.

Бу охирги чора нима беради?

Биринчидан, меҳнаткашлар ўзларининг жамоат ташкилотлари воситасида давлат ҳокимиятининг фаолиятига бевосита таъсир кўрсатиш учун яна бир йўлга эга бўладилар. Бошқача қилиб айтганда, совет системасининг ноёб хусусияти янги шароитда ва янгича йўл билан ўз ҳуқуқларини тиклаб олмоқда.

Иккинчидан, таклиф қилинаётган янгилик бизнинг шароитимизда мустаҳкам қарор топган анъанавий демократик формаларни бекор қилмайди, балки уларни анча бойитади. Жамоат ташкилотларининг вакиллиги территориал ва миллий жамоалар вакиллиги билан бир қаторда яна бир ўзига хос халқ ҳокимияти йўлини очиб беради. Жамиятимизнинг барча синфлари ва социал қатламларининг конкрет манфаатларини, уй-фикрлари ва эҳтиёжларини янада тўлароқ ҳисобга олиш имкони туғилади. Айтиш мумкинки, бу фикрларнинг амалдаги социалистик плюрализмидир.

Ниҳоят, учинчидан, янги тартиб совет сиёсий системасининг бўғинлари бўлган жамоат ташкилотларининг ўзига ҳам ижобий таъсир кўрсатиши, улар ишидаги пассивликни енгишга ёрдам бериши керак. Чунки, уларнинг ҳар бири ҳокимият органларида ўз вакилларига эга бўлиш ҳуқуқини олар экан, ўзи бирлаштириб турган одамларнинг манфаатларини, ўз сиёсий платформасини аниқ ифодалаши керак бўлади.

Бу платформани ташкилот ичида ҳам, бутун жамиятда ҳам муҳокама қилиш камчиликларни аниқлашга ва сафларни жипслаштиришга имкон беради, сайлов кампанияси жараёнида янги кадрлар кўтарилади, оддий аъзоларнинг активлиги ошади.

Хуллас, айтиш мумкинки, бунинг оқибатида Советларга ва жамоат ташкилотларининг ўзларига ҳам янги куч қўшилади.

Келинг, энди муҳокама жараёнида билдирилган шубҳаларни ҳам қараб чиқайлик.

Муҳокама жараёнида фикр билдирган баъзи ўртоқлар одамлардан бир қисмининг вакиллари фақат территориал ва миллий-территориал округлар бўйича сайланадиган депутатлардан иборат бўлишини, бошқаларнинг манфаатларини эса, бундан ташқари, жамоат ташкилотларидан ҳам сайланадиган депутатлар ҳимоя қилишини номақбул деб ҳисобладилар. Бу далилга қўшилиб бўлмайди.

Яхшироқ ўйлаб кўрайлик, ахир жамоат ташкилотлари мамлакатнинг бутун аҳолисини амалда қамраб олганку. Булар Коммунистик партия ва унинг деярли 20 миллион аъзоси; ўз сафларида 36 миллион йигит ва қизни бирлаштирган Ленин комсомоли; амалда барча ишчи ва хизматчилар аъзо бўлган касаба союзлари; кооперативлар, яъни барча колхозчи деҳқонларимиз ва матлубот, касб-ҳунар ҳамда янги тузилаётган бошқа кооператив ширкатларнинг аъзолари; барча совет хотин-қизларининг манфаатларини ҳимоя қилиши керак бўлган хотин-қизлар кенгашлари; ветеранлар кенгашлари ва улар ортидаги 50 миллиондан ортиқ пенсионер ва умуман кекса авлод кишилари; барча миллат вакиллари бўлган совет маданияти арбобларини бирлаштирувчи ижодий союзлар, илмий ходимлар уюшмалари ва бошқалардир.

Жамоат ташкилотлари кимларни қамраб олмайди, деб сўраш осонроқ ва территориал ҳамда миллий-территориал округлар орқали бўлгани каби, бу ташкилотлар орқали ҳам барча совет гражданлари ҳокимият органларида ўз вакилларига эга бўладилар, деб айтиш тўғри бўлади.

Сўнгра. Мунозарада қатнашиб, жамоат ташкилотлари вакиллигининг принципини маъқуллаган кўпгина кишилар айни вақтда депутатларни сайлаш юзасидан таклиф қилинган тартибни нодемократик деб ҳисобладилар. Улар бу ишни бевосита қуйи ташкилотларда ёки ҳатто сайлов округларида қилиш керак, акс ҳолда бутун иш бюрократик тус олади ва у ёки бу жамоат ташкилотининг раҳбарларини депутат қилиб тасдиқлашдан иборат бўлиб қолади, деб ўйламоқдалар.

Бундай хавфсираш қонун лойиҳаларини тайёрлашнинг илк босқичларида ҳам пайдо бўлганлигини кўрсатиб ўтаман. Худди шунинг учун ҳам номзодлар кўрсатиш ва сайлов жамоат ташкилотлари съездлари, конференциялари ёки пленумларининг битта мажлисида ўтказилсин, деган таклиф рад этилган эди — ундай бўлса ҳақиқатан ҳам номзодларни жиддий суратда муҳокама қилишни таъминлаш мумкин бўлмас эди.

Муҳокама якунларига кўра, Қонун лойиҳасига яна битта тузатиш, яъни: номзодлар кўрсатиш чоғида Умумиттифоқ органлари ана шу жамоат ташкилотларининг маҳаллий органларидан, қуйи коллективларидан ва аъзоларидан тушган таклифларни ҳисобга олишлари керак, деган тузатиш киритилди.

Шуни ҳам назарда тутиш керакки, номзодлар кўрсатиб бўлингандан кейин анча узоқ муддат, айтайлик, тахминан 2 ой мобайнида ошкора муҳокама ўтказилади. Бу муҳокама жараёнида фақат муайян ташкилот аъзоларигина эмас, балки бошқа гражданлар ҳам ўз фикрларини билдиришлари мумкин. Ана шуларнинг ҳаммасидан кейингина съездда ёки навбатдаги пленумда яширин овоз бериш йўли билан депутатлар сайланади.

Хуллас, ҳамма иш жамият нинг кўз ўнгида қилинади. Бу эса, халқ томонидан етарли даражада қўллаб-қувватланмаётган одамларни сайлаш имконияти минимум даражагача камайтирилади, демакдир.

Ҳокимият органларида жамоат ташкилотлари вакиллигининг таклиф қилинаётган тартибини ёқлаб келтириладиган далиллар ана шулардан иборат. Ўйлаймизки, уни жорий этиш социалистик демократиямизнинг янги сифати томон жиддий суратда олға боришни англатади.

Албатта, бу ҳали одат бўлмаган, кўлами ва характери жиҳатидан жаҳон практикасида ўхшаши йўқ ишдир. Келинг, шу ерда сессияда ушбу масала юзасидан яна бир марта фикрлашиб олайлик. Шу билан бирга практика, тажриба депутатларни сайлаш тартибига бирон-бир аниқликлар киритишни талаб қилишини ҳам назарда тутмоқ керак.

Янги Қонун ишда ўзини кўрсатиши керак. Агар биз Қонун тузатишларга муҳтож эканлигини кўрсак, буни, албатта, ҳеч тўхтовсиз қиламиз. Ҳозир муҳими ишни бошлашдир.

Муҳокаманинг баъзи қатнашчилари жамоат ташкилотларидан сайланган депутатлар фақат тор, ўз ташкилотларининг цех манфаатларинигина ҳимоя қиладилар ,деган шубҳа билдирдилар. Лекин, ахир, худди шундай даъвони исталган депутатга билдириш мумкинку, чунки у ўзини ҳокимият органига сайлаган кишиларнинг иродасини ифода этмоғи шарт.

Бошқача қилиб айтганда, тамомила муайян аҳоли группаларининг вакиллиги, уларнинг ўзига хос эҳтиёжларини ҳимоя қилиш табиий ва қонуний ишдир. Бусиз вакиллик системаси ҳар қандай мазмунини йўқотиб қўйган бўлур эди.

Лекин бу масаланинг бир томони, холос. Бошқа, яна бир муҳим томони шундан иборатки, ҳар бир депутат умумдавлат аҳамиятига эга бўлган муаммоларни ҳал қилишда қатнашади, бинобарин, энди фақат ўз сайловчилари олдидагина эмас, балки бутун халқ олдида жавобгар бўлади. Кимнинг вакили бўлишидан — республиканинг ёки касаба союзларининг, территориал округ ёки ижодий союзнинг вакили бўлишидан қатъи назар, **у халқ депутати** ва ҳокимият органларида у оддий ишчи, колхозчи, олим сифатидагина эмас, энг аввало, сиёсий арбоб сифатида иш тутади.

Байкални сақлаб қолиш юзасидан шошилинч чоралар кўриш зарурлиги ҳақида бонг урган, бу масалага жамоатчиликнинг эътиборини жалб қилган бир қатор йирик совет ёзувчилари ва олимларининг номи мамлакатимизда, қолаверса, бутун дунёда маълум. Айтайлик, тегишли ташкилотлар уларни халқ депутатлари қилиб сайлашга қарор қилишади. Наҳотки, бу кишилар ўз фаолиятларини ёзувчилар табақасининг ёки Фанлар академиясининг тор профессионал манфаатларини ҳимоя қилишдангина иборат қилиб қўядилар? Йўқ, албатта!

Ҳақиқий ватанпарвар ҳамма вақт бутун мамлакат тўғрисида жон куйдириб яшайди. Халқ ишончига сазовор бўлган сиёсий арбобнинг вазифаси ҳам биринчи навбатда, ўз сайловчиларининг манфаатларини бутун халқнинг эҳтиёжлари билан, бутун жамиятни ривожлантириш вазифалари билан узвий боғлай олишдан иборат бўлиб, пировардида ҳар биримизнинг фаровонлигимиз ҳам ана шу вазифаларни ҳал қилишга боғлиқдир.

Қайта қуришнинг ҳар бир янги куни жамиятнинг барча қатламлари орасидан ана шундай кишиларни чиқармоқда. Бинобарин, биз мамлакат ишчилар синфи, деҳқонлари, зиёлилари янги ҳокимият органларига ўзларининг энг яхши вакилларини кўрсатадилар, деб умид қиламиз.

Бизнинг олдимизда бутун Совет ҳокимияти тарихида жуда мураккаб, лекин шу билан бирга энг муҳим сайлов кампанияларидан бири турибди. Бу кампания даврида амалда барча жараёнлар: номзодлар кўрсатиш, уларни муҳокама қилиш, позицияларни таққослаш, сайловнинг охирги босқичи — овоз бериш янгича асосда ўтади. Бунда мумкин қадар донолик ва масъулият билан иш олиб борилиши керак. Чунки, мамлакатнинг келажаги кўп жиҳатдан СССР халқ депутатлари съездининг биринчи состави қандай бўлишига, янги Олий Советга кимлар келишига боғлиқ бўлади.

VII.

Депутат ўртоқлар! Олий Советнинг ушбу сессияси зиммасига **суд-ҳуқуқий ислоҳотни** бошлаш вазифаси тушди. Бу ислоҳот давлатимизнинг бутун ҳуқуқини муҳофаза қилувчи механизмини, суд, прокуратура, адвокатура, арбитраж, милиция, ахлоқ тузатиш-меҳнат муассасалари ишини қамраб олиши керак бўлган комплекс туб ўзгаришларни амалга оширишни тақозо этади.

КПСС XIX конференциясининг қарорларига мувофиқ бу катта ишнинг асосий томонлари келгуси йили тугалланмоғи керак. Равшанки, бунда ислоҳот структураларини ўзгартириш, у ёки бу органлар фаолиятининг янги функциялари ва режимини белгилашдан иборат бўлиб қолмаслиги, балки янгичасига ишлаш тажрибасини тўплашни талаб қилиши тушунилади, яъни у анча узоқ вақтни олади.

Ҳозир гап суд-ҳуқуқий система учун асосий аҳамиятга эга бўлган муаммони ҳал қилиш устида бормоқда. Ҳақиқатан ҳам ҳуқуқ-тартиботга риоя этишнинг асосий воситаси — суддир. Одамларнинг тақдири, уларнинг манфаатларини ҳимоя қилиш, давлат билан гражданлар ўртасидаги Қонунда белгиланган муносабатларни қўллаб-қувватлаш, жамоат тартибига риоя қилиш кўп жиҳатдан судга боғлиқдир.

Шу сабабли судьяларнинг мустақиллиги ва дахлсизлигини, уларнинг одил судловни объектив ва беғараз амалга ошириш имкониятини таъминлаш принципиал аҳамиятга эга. Конституциянинг суд-ҳуқуқий системага дахлдор бўлган учта моддасига қўшимчаларда худди ана шу вазифа ҳал қилинади.

Суднинг мустақиллиги кўп жиҳатдан уни тузиш усули билан белгиланади. Эълон қилинган лойиҳада район, шаҳар, округ, область ва ўлка судлари тегишли халқ депутатлари Советлари томонидан сайланиши кўзда тутилган эди.

Очиқ айтаманки, бу масала теварагида катта баҳс бўлди. Қабул қилинган қарор шу билан асосланган эдики, судьяларни аввалги Советлар эмас, балки сиёсий системани қайтадан тузиш натижасида ташкил этиладиган янги вакиллик органлари сайлайди. Бироқ умумхалқ муҳокамаси жараёнида бундай тартиб қўллаб-қувватланмади. Кўпчилик КПСС XIX конференциясида кўзда тутилган тартибга — халқ судьяларининг юқори Советлар томонидан сайланишига қайтишни ёқлаб фикр билдирди.

Бу ҳол бизнинг кишиларимиз бундан буён маҳаллий маъмурларнинг судлар ишига ҳеч қандай аралашишига йўл қўймаслиги тўғрисида қанчалик ташвишланаётганликларидан яна бир бор далолат беради. Тегишли тузатиш депутатларга тарқатилган Қонун лойиҳасига киритилган.

Шуни таъкидлаш керакки, судьялар юқори Советлар томонидан сайланган бир пайтда, район (шаҳар) судларининг маслаҳатчилари аввалгидек гражданларнинг ўз иш жойларидаги ёки яшаш жойларидаги йиғилишларида очиқ овоз бериш йўли билан сайланадилар.

Шундай қилиб, халқ суди икки принцип асосида тузилади: маслаҳатчиларни бевосита аҳоли, судьяларни эса ҳокимиятнинг вакиллик органлари сайлайди. Бундай қўшиш оқилона бўлиб у бизнинг судларимизга гражданлар кўз ўнгида қўшимча обрў келтиради.

Судьяларнинг ваколат муддатини беш йилдан ўн йилга, халқ маслаҳатчиларининг ваколат муддатини беш йилгача кўпайтириш ҳам судьяларнинг мустақиллигини муҳофаза қилишга хизмат қилади.

Қонун лойиҳаси одил судловни амалга ошириш учун мумкин қадар қулай шароитлар яратиш билан бирга айни вақтда судьялар ва халқ маслаҳатчиларининг уларни сайланган Советлар олдида ҳисоб бериб туришини ҳам назарда тутади. Бу ҳам муҳим. Гарчи судьялар фақат Қонунга бўйсунсаларда, уларнинг иши демократик контролдан ташқарида турмаслиги керак, табиийки, бунда конкрет ишларни кўриб чиқишга аралашишга йўл қўйилмайди.

Одил судлов органлари хусусида Конституцияга ўзгартиш ва қўшимчалар қабул қилинганидан кейин СССРда суд тузилиши тўғрисидаги ССР Иттифоқи ва иттифоқдош республикаларнинг янги Қонун асосларини, судьяларнинг статуси тўғрисидаги Қонунни ва бошқа ҳужжатларни тасдиқлаш кун тартибига қўйилади. Бу ҳужжатлар асосида қонунларни, демократик принципларимиз ва институтларимизни, шахс эркинлиги ва ҳуқуқларини ҳимоя қилиши керак бўлган барча органларнинг иши тубдан қайта қурилади.

Биз ҳақиқий давлат сари ҳаракат қилиш билан бир қаторда қонунчиликнинг барча асосий тармоқлари тубдан янгиланиши кераклигига асосланмоқдамиз. Айни Қонун олий давлат ҳокимиятининг ҳужжати сифатида ҳуқуқ-тартиботнинг негизи бўлиб қолиши, Қонун асосида чиқариладиган ҳужжатларни, айниқса, идораларнинг норматив ҳужжатлар яратишини камайтириши керак.

Касаба союзларининг ҳуқуқлари тўғрисида, ёшлар тўғрисида, кўнгилли жамиятлар ва уюшмалар тўғрисида, матбуот ва бошқа оммавий ахборот воситалари тўғрисида, давлат органлари ва жамоат ташкилотларининг фаолиятидаги ошкоралик тўғрисида Қонунлар қабул қилиниши халқнинг ўзини-ўзи бошқаришини чуқурлаштириш, сиёсий системани такомиллаштириш мақсадларига хизмат қилади.

Шахс ҳуқуқларининг кафолотларини мустаҳкамлаш граждан, меҳнат, уй-жой, пенсия қонунларини такомиллаштиришни, виждон эркинлиги тўғрисида, гражданларнинг таклифлари, аризалари ва шикоятларини кўриб чиқиш тартиби ҳақида ва бошқа қонунлар қабул этишни талаб қилади.

Ҳуқуқий ислоҳотга тааллуқли яна бир муҳим жиҳатга эътиборни қаратмоқчиман. Бу ишни турмушга ким татбиқ этиши керак? Принцип жиҳатидан олганда бу ҳамманинг иши, албатта, аммо ўз касби ва хизмат бурчи тақозоси билан ҳуқуққа ва одил судловга дахлдор бўлган кишилар зиммасига алоҳида масъулият тушиши равшан. Юридик кадрлар тайёрлашни жиддий яхшилаш вазифаси мана шундан келиб чиқади. Халқ депутатлари Советларида, министрликларда, корхоналарда, муассасаларда, кооперативларда юристлар керак, бу ўринда ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ҳақида гапирмаса ҳам бўлади.

Айни вақтда ҳуқуқий давлатни вужудга келтириш давлат ва жамоат муассасаларининггина иши бўлиши мумкин эмас, уни барча гражданларнинг актив иштирокисиз, бутун жамиятнинг ҳуқуқий ва сиёсий маданиятини оширмай туриб, қуриб бўлмайди. Совет кишиларининг сиёсий жараёнга бевосита жалб этилганлиги, уларнинг мамлакатни идора қилишдаги фаол иштироки бу соҳадаги энг муҳим ишдир.

* * *

Депутат ўртоқлар! Умумхалқ муҳокамасини эътиборга олиб, Қонун лойиҳалари КПСС Марказий Комитетининг кеча бўлиб ўтган Пленумида кўриб чиқилди. Марказий Комитетнинг фикрича, бу Қонун лойиҳалари умуман сиёсий системани ислоҳ қилишнинг КПСС XIX Бутуниттифоқ конференцияси белгилаган вазифаларга мос келади.

Уч ярим йил муқаддам партия совет жамиятини янгилаш йўлини таклиф этди. Шу вақт ичида партия билан халқ бажарган жуда катта интелектуал иш мақсадларимизни ҳам, уларга эришиш воситаларини ҳам чуқурроқ идрок этиб олишимизга имкон берди.

Биз қайта қуришга киришар эканмиз, аввало, бутун диққат-эътиборни иқтисодий вазифаларга қаратдик. Ҳозир ҳам бу вазифалар барча партия ва давлат органларининг ишида биринчи даражали ўринда турибди.

Озиқ-овқат муаммосини жуда қисқа муддатларда ҳал этиш, совет кишиларининг бошқа энг муҳим эҳтиёжларини тезроқ қондириш учун имкони бўлган ҳамма ишни қилиш зарур. Хўжалик юритиш ва экономикани бошқариш бутун системасини тубдан ўзгартириш—бунга эришиш йўлидир.

Шу сабабли докладнинг бошида айтилган гапни яна қайтаришимга ижозат берасизлар: бутун давлат ва жамоат турмушини демократиялаш, халқнинг ташаббуси, ҳаваскорлиги, ижодкорлиги учун барча имкониятларни яратиш — ижтимоий тараққиётнинг иқтисодий ва бошқа ҳамма вазифаларини ҳал этиш калитидир.

Биз социализмни демократия билан бирлаштириш ва шу асосда ижтимоий тузумимизнинг бутун потенциалини намоён этиш мақсадини олдимизга қўяр эканмиз, умуман ҳар қандай демократизм каби социалистик демократизмнинг ҳам бўшашувчанликка, ўзбошимчаликка, бошбошдоқликка ҳеч қандай алоқаси йўқлигини бир дақиқа ҳам унутишга ҳаққимиз йўқ. Аксинча, одамларни беҳуда чеклашлардан халос қилиш, уларга меҳнатда ва ижодда ўз қобилиятини бемалол намоён этиши учун, жамоат ишларини ҳал этишда актив қатнашиш учун ҳамма имкониятларни бериб қўйиш мамлакатдаги аҳвол учун, унинг ҳозирги кун ва келажаги учун ҳар бир кишининг шахсий масъулиятини оширишни ҳам тақозо этади.

Айни демократия шароитида қонунга ҳурматсизликка, бошқа гражданларнинг манфаатлари ва ҳуқуқларини менсимасликка мутлақо йўл қўйиб бўлмайди.

Қайта қуриш, демократиялаш, ошкоралик — давлат ва жамоат интизомини мустаҳкамлашдан, турмушимизда сезилиб турган жами салбий ҳодисаларга қарши кескин курашдан ажралмасдир.

Сиёсий ислоҳотнинг халқаро жиҳати ҳақида икки оғиз гапириб ўтмоқчиман.

XIX партия конференцияси халқаро сиёсатимизнинг СССРдаги ички ўзгаришлар характери билан, бизнинг қайта қуришимиз билан, яна ҳам аниқроқ қилиб айтадиган бўлсак, совет жамиятини демократиялаш билан объектив боғлиқлигини шунчаки назарий тарзда эмас, балки энди кейинги даврнинг амалий жараёнлари асосида таъкидлаб ўтди.

Биз конференцияда сиёсий системани ислоҳ қилиш доирасида халқаро сиёсат масалаларини амалий ва малакали муҳокама қилишнинг таъсирчан конституцион-ваколатли механизмини вужудга келтириш ҳақида келишиб олган эдик. Ҳозирги муҳокамамизнинг мавзуи бўлган давлат ҳокимиятининг структуралари халқаро фаолиятимиз билан боғлиқ бўлган ҳамма ишларда халқнинг манфаатлари, унинг тинчликка бўлган хоҳиш-иродаси муттасил ифодаланиб туриши учун пишиқ-пухта кафолатларни вужудга келтиради.

Сиёсий жараённи чуқурлаштириш, социалистик ҳуқуқий давлатни вужудга келтириш халқнинг сиёсат барча соҳалари устидан назоратини кучайтиришни билдиради ва бинобарин, янги тафаккур асосида ташқи сиёсатдаги кўпроқ изчилликни таъминлайди.

Ушбу сессиянинг ва сўнгра халқ депутатлари съездининг қарорлари сиёсий ислоҳотимизнинг жуда муҳим элементи бўлиб қолади, сиёсий ислоҳотимизнинг барқарор тараққиёти эса Совет Иттифоқининг янги, демократик қиёфасини қарор топтиради, бу эса эндиликда халқаро муносабатларни соғломлаштиришнинг ҳамма жойда эътироф қилинган муҳим маънавий-сиёсий омилидир.

Депутат ўртоқлар, биз ўтказаётган ишнинг ташқи сиёсий аҳамияти мана шундан иборат. Буюк кўп миллатли давлатимизни демократия негизида мустаҳкамлаш учун сиз билан бизнинг масъулиятимиз уфқлари ҳам мана шундан иборат.

Депутат ўртоқлар, СССР Олий Советининг ушбу сессияси ўз муҳокамасига тақдим этилган ва умумхалқ муҳокамасининг якунлари эътиборга олинган Қонун лойиҳаларини маъқуллайди ва шу тариқа мамлакатимизда социалистик демократияни ривожлантириш йўлида шахдам қадам қўяди, деб ишонч билдиришга ижозат бергайсизлар. **(Давомли қарсаклар).**

РЕКЛАМА ВА ЭЪЛОНЛАР

«Совғалар» магазинлари қиш мавсумига тавсия этади

Бугунги кунда деярли ҳамма куртка кияди. Ҳар қандай об-ҳавога мос ана шу уст кийими барчага манзур бўлиб қолди. Уларнинг турлари ҳам жуда кўп: баъзилари енгил бўлиб, шамолдан ҳимоя қилса, баъзилари астарли бўлгани учун, уларни совуқ кунларда ҳам кийиш мумкин. Улар «болонья» газламасидан ёки плащбоп газламадан тикилади. 8 ва 12-«Совғалар» магазинларидан 46—50 размердаги курткаларни харид қилса бўлади. Уларнинг нархи 44 сўмдан 117 сўмгача. Шу магазинларнинг ўзида эркакларнинг оқ ва ҳаворанг қурама кўйлаклари йўл-йўл ва сидирға рангли кўйлаклари сотилади. 46—56 размердаги ана шу кўйлакларнинг нархи 6 сўм 80 тийиндан 15 сўмгача.

12-магазиндан хотин-қизларнинг тулки ёқали пальтоларини («Қизил тонг» бирлашмаси маҳсулоти) харид қилиш мумкин. Уларнинг размери 46—52. Нархи 406 сўмдан 430 сўмгача.

Агар спортчилар костюмини харид қилиш ниятида бўлсангиз 8-магазинга ташриф буюришни маслаҳат берамиз. Сизга бу ерда Болтиқбўйи республикаларининг корхоналарида ва Тошкентдаги «Малика» трикотаж ишлаб чиқариш бирлашмасида тоза жундан тикилган, Ереван шаҳридаги корхонада тикилган жун аралаш костюмларни таклиф этишади. Уларнинг размери 46-52. Нархи 53 сўм 60 тийиндан 100 сўм 30 тийингача.

Магазинларнинг адреси: 8-магазин — метронинг «Халқлар дўстлиги» станцияси.

12-магазин — метронинг Ҳамза номидаги станцияси:

16-магазин — Луначарский шоссеси, 124 (метронинг М. Горький номидаги станцияси).

Магазинлар соат 10 дан 19 гача ишлайди, танаффус соат 14 дан 15 гача. Дам олиш куни — душанба.

«Тошкент» чакана савдо фирмаси.

Енгил ва замонавий

Енгил, чиройли ва замонавий кроссовкалар янги рекордлар ўрнатишга жазм этган спортчиларгагина эмас, барчага манзур бўлиб қолди.

Қурама чармдан (оқ ва жигарранг, оқ ва ҳаворанг) тикилган, полиуретан тагли бундай кроссовкалар спорт машғулотларидагина эмас, ёшлар учун кундалик пойафзал сифатида ҳам асқотади.

МАРКАЗИЙ УНИВЕРСАЛ МАГАЗИННИНГ УЧИНЧИ ҚАВАТИДАН СИЗ КРОССОВКАЛАРНИ, ПАСТ ВА БАЛАНД ҚЎНЖЛИ БОТИНКАЛАРНИ ХАРИД ҚИЛИШИНГИЗ МУМКИН.

Уларни Фарғона пойафзал фабрикаси ва Тошкентдаги 1-пойафзал фабрикаси ишлаб чиқарган.

Пойафзалларнинг размери 38 дан 44 гача. Баҳоси 26 сўмдан 28 сўмгача.

ЦУМ.

Салқин кунлар учун

Оёқ остида хазон бўлган япроқлар, вақти-вақти билан изғирин туриб, ёмғир яғаяпти,

Агар сиз иссиқ ва мавсумбоп кийинган бўлсангиз об-ҳавонинг ҳар қандай инжиқликлари сиз учун писанд эмас.

«Таштекстильшвейторг»нинг 5 ҳамда 34-«Тоҳир ва Зуҳра» магазинлари эътиборингизга куз ва қиш мавсумига мўлжалланган кийим-кечакларни тавсия этади.

4-Қорасув массивидаги 2-уйда «Таштекстильшвейторг»нинг янги магазини жойлашган. Бу ерда харидорлар учун барча қулайликлар яратилган — товарлар қулай жойлаштирилган, кенг савдо зали, либосларни кийиб кўрадиган хоналар мавжуд. Янги магазин Қорасув массиви аҳолисига олис савдо комплексларига қатнаб овора бўлмай, зарур буюмларни шу ернинг ўзидан харид қилиш имконини беради.

«Тоҳир ва Зуҳра» магазини тошкентликларга ҳам, пойтахтимиз меҳмонларига ҳам яхши маълум. Унинг майдони 850 квадрат метрга тенг савдо залида тайёр тикувчилик буюмлари секцияси жойлашган. Харидорлар товарларни бевосита қўллари билан ушлаб кўришлари мумкин, ўз-ўзига хизмат усули йўлга қўйилган. Зарур буюмларни харид қилишда сотувчи-консультантлар сизга ёрдам беришади.

5 ВА 34-МАГАЗИНЛАРДА

ХОТИН-ҚИЗЛАРГА — ҳар хил фасонда тикилган пальтолар, плашчлар, костюмлар, кўйлак ва юбкалар;

ЭРКАКЛАРГА — астарсиз пальтолар, курткалар, костюмлар, шим ва кўйлаклар ТАКЛИФ ҚИЛИНАДИ.

Ўзи тикувчилик қилишни маъқул кўрувчи чеварларга ГАЗЛАМАЛАР секциясига ташриф буюришни тавсия этамиз. Секцияда турли-туман КРЕПДЕШИН, СУНЪИЙ ВА АЦЕТАТ ШОЙИЛАР, ХОНАТЛАС газламалар бор.

МАГАЗИНЛАРНИНГ ИШ ВАҚТИ:

5-МАГАЗИН — соат 10 дан 19 гача, танаффус соат 14 дан 15 гача. Дам олиш куни — душанба. Телефони 65-99-64.

63, 73, 21, 89, 112-автобусларда бориш мумкин. Сўнгги бекат.

34-«ТОҲИР ВА ЗУҲРА» МАГАЗИНИ — Муқимий кўчаси, 1. Иш вақти — соат 10 дан 19 гача. Танаффус соат 14 дан 15 гача. Дам олиш куни — душанба.

Транспорт: 4, 7,9, 11, 24, 28-трамвайлар, 2, 6, 13, 16-троллейбуслар, 3, 34, 50, 54, 70, 57, 58-автобусларнинг «Тўқимачилик комбинати» бекати.

«Таштекстильшвейторг» **(телефон 78-72-42).**

«Союзторгреклама» Бутуниттифоқ бирлашмасининг Ўзбекистон агентлиги.

КУЙБИШЕВ РАЙПИЩЕТОРГИ **торг директори вакант вазифасига**

КОНКУРС ЭЪЛОН ҚИЛАДИ.

Махсус олий маълумотга эга бўлган ва раҳбарлик лавозимларида 5 йил ишлаган, ишлаб чиқариш экономикасини яхши билувчи, хўжалик юритишнинг замонавий методларини эгаллаган кишилар конкурсда қатнаша олишлари мумкин.

Конкурс муддати — эълон чиққан кундан бошлаб 20 кун.

Аризалар қуйидаги адресда қабул қилинади: Тошкент шаҳри, А. Толстой кўчаси, 6-уй.

Справкалар учун телефон: 33-12-89, 33-47-21.

МАКТАБ ЎҚУВЧИЛАРИ ДИҚҚАТИГА!

В. И. Ленин номидаги Тошкент Давлат университетининг математика, амалий математика ва механика факультетлари ҳузурида мактабларнинг 8-10 синф ўқувчилари учун

ЯКШАНБАЛИК МАТЕМАТИКА ТЎГАРАГИ ҚАЙТАДАН ИШ БОШЛАЙДИ

Машғулотлар — ТошДУнинг математика факультетида ҳар якшанба соат 10.00 дан бошлаб ўтказилади.

Биринчи машғулот — 4 декабрда Г-303-аудиторияда бўлади.

«Средазэлектроаппарат» ишлаб чиқариш бирлашмасининг

ТОШКЕНТ ЭЛЕКТРОТЕХНИКА ЗАВОДИ

бош конструктор вазифасига

КОНКУРС ЭЪЛОН ҚИЛАДИ.

Конкурс муддати — эълон чиққан кундан бошлаб бир ой.

Конкурсда қатнашиш учун аризалар қуйидаги адресда жойлашган кадрлар бўлими томонидан қабул қилинади: 700105, Тошкент шаҳри, Манжара кўчаси, 135-уй.

Сўз тагида сўз бор

«Курорт» сўзи немисча «кур» — даволаниш + «оот» — жой ибораларидан ясалган бўлиб, табиий шифобахш омилларга (иқлим, минерал сувлар ва ҳоказоларга) эга бўлган даволаниш жойини билдиради.

Бруцеллёз — қорамол, қўй, эчки, чўчқа сингари уй ҳайвонларида учрайдиган юқумли сурункали касаллик. Унинг микробларини биринчи бўлиб инглиз олими Бруце топганлиги учун касаллик шу тадқиқотчининг номи билан «бруцеллёз» деб аталган.

Инфаркт деган ибора лотинчадаги «инфарктус» (тўлган, лиқ тўлган) сўзидан келиб чиққан.

Қадимги Римда «доктор» сўзи «муаллим» деган маънони англатарди. XII асрда, дастлабки университетлар ташкил топа бошлагандан кейин «доктор» сўзи илмий даражани англатадиган бўлди. Фан доктори олий илмий даража ҳисобланади. Баъзи бир мамлакатларда — илмий унвонлардан бири.

Оғзаки нутқда «доктор» сўзи «врач» сўзига маънодош тарзида ишлатилади.

Акбар АЛИЕВ,
педагогика фанлари кандидати.

Тарбиячига фахрий диплом

Мактабгача ёшдаги болалар муассасаларида тарбиявий ишларни янада яхшилаш юзасидан кўрилаётган тадбирлар ўз ижобий натижасини бермоқда.

Пермь шаҳрида яқинда ўз ишини тамомлаган «Мактабгача ёшдаги болалар муассасаларида ўқув-тарбиявий ишлар самарадорлигини ошириш» мавзусида ўтказилган VIII Бутуниттифоқ педагогик ўқишларида Зарафшон шаҳар халқ маорифи бўлимининг инспектор-методисти Н. Кузнецова «Болалар билан машғулотлар олиб бориш сифатини оширишда меҳнатни қўллаш» деган мавзуда доклад қилди.

Тошкентдаги 61-болалар боғчасининг тарбиячиси Л. Курганская ҳам ўз иш тажрибаларини «Мактабгача ёшдаги болаларни ватанпарварлик ва интернационализм руҳида тарбиялашда бадиий адабиётдан фойдаланиш» темасидаги докладида баён қилиб берди. Моҳир мураббий диплом билан тақдирланди.

Ўрта мактаб ислоҳоти

Ҳар бир мактабда — компьютерлар синфи

Тошкентда мактаблар учун компьютерлар синфини ишлаб чиқарувчи янги «Вариант» совет—болгар қўшма корхонаси ташкил этилди. СССР Фанлар академияси Умумий физика институтининг Бутуниттифоқ «Лидар» инженерлик маркази, Ўзбекистон ССР Фанлар академияси ҳузуридаги Тошкент хўжалик ҳисобидаги «Волна» инженерлик маркази ва Болгариянинг «Правец» микропроцессорли техника комбинати ана шу корхонанинг пайчилари бўлишди.

Ҳар бир синф кенг хизмат кўлами билан ажралиб турувчи ўн битта «Правец 8А» маркали хусусий компьютер билан жиҳозланади. Улардан бири ўқитувчига, қолганлари ўқувчиларга мўлжалланади.

«Вариант»да монтаж қилинган дастлабки компьютерлар синфи В. И. Ленин номидаги Совет болалар фондига топширилди ва у совға тариқасида Марғилондаги В. И. Ленин номли болалар уйи тарбияланувчиларига жўнатилди.

Корхона келажакда республикамизнинг барча ўрта умумтаълим мактабларини ўз маҳсулотлари билан таъминлайди. Шу кунларда «Вариант» мутахассислари ҳузурида 21-ўрта ҳунар-техника билим юртининг практикант-талабалари стажировкадан ўтишяпти.

СУРАТДА: «Правец» комбинати (Болгария) конструкторлар группасининг раҳбари Иво Марков (чапда) ва созловчи Всеволод Чулков.

А. Кошкин фотоси,
ЎзТАГ фотохроникаси.

Шаҳарликлар тўғрисида ғамхўрлик

Тошкентнинг Ҳамза районида истиқомат қилувчи шаҳарликларнинг социал-маиший шароитини яхшилаш район Совети депутатларининг асосий вазифасига айланди. «Ташсельмаш» заводи етти минг кишилик коллективининг шу завод номи билан юритиладиган массивида истиқомат қилувчи кўпгина аъзолари иш сменаси тугаганидан сўнг озиқ-овқат харид қилиш учун шаҳар марказига бормайдиган бўлишди. Завод дарвозаси ёнгинасида ихтисослаштирилган катта «Сказка» озиқ-овқат магазини қад кўтарди. Магазин мослаштирилган бинога жойлаштирилган кўримсиз савдо шоҳобчаси ўрнида сайловчиларнинг наказлари асосида барпо этилди. Авиасозлар шаҳарчасида спорт комплексини барпо этиш ҳам бошлаб юборилди. Усти ёпиқ бассейн тез орада дастлабки мижозларни қабул қилади. Бу маскан бир йўла 500 кишига хизмат кўрсатиши мумкин. Келгуси йилнинг охиригача эса бу ерда «Олимпия» спорт залини барпо этиш мўлжалланмоқда. Мазкур зал райондаги физкультура ишлари марказига айланади.

(ЎзТАГ).

Бу — қизиқ

Шифокорлар хулосаси

Чекишни ташлашнинг кечи йўқ. Бу ҳатто жуда кексайиб қолганда ҳам, ёмон одатдан қутилган кишининг саломатлигини анча яхшилаши мумкин. Америкадаги Вашингтон университети ва Майо клиникасининг ўз тадқиқотлари натижаларини Бостон (Массачусетс штати)да эълон қилган шифокорлари шундай хулосага келдилар. Олимлар юрак-қон-томир касалликларига чалинган 70 ёшдаги ва ундан кекса беморларнинг катта гуруҳини олти йил мобайнида кузатганлар. Ашаддий кашандалар орасида ўлим даражаси сўнгги вақтда чекишни ташлаган шу ёшдаги одамларга нисбатан 70 фоиз юқори экан.

(ТАСС).

Редактор
Т. М. ҚОЗОҚБОЕВ.

РЕКЛАМА ВА ЭЪЛОНЛАР

Тошкент шаҳар ижроия комитети савдо бош бошқармасининг

«ЁШЛИК» МАКТАБ-МАГАЗИНИ

нон ва нон маҳсулотлари сотиш бўйича кичик сотувчилар тайёрлаш группасига

ҚЎШИМЧА ЎҚУВЧИЛАР ҚАБУЛ ҚИЛАДИ

Ўқиш муддати — 3 ой.

Стипендия — ойига 52-56 сўм.

Ўқиш даври меҳнат стажига қўшиб ҳисобланади.

Ўқишни тамомлаганлар «Ташхлебторг» магазинларида иш билан таъминланадилар.

Мурожаат учун адрес: Тошкент шаҳри, Кафанов кўчаси, 65-уй. (2, 3, 22, 32, 80-автобуслар; 1, 2, 5, 8, 9, 10, 24, 26-трамвайларнинг «Госпиталь» бозори» бекати).

Справкалар учун телефон: 55-75-15.

ТОШКЕНТ ШАҲАР АҲОЛИНИ ИШГА ЖОЙЛАШТИРИШ, ҚАЙТА ЎҚИТИШ ВА ҚАСБГА ЙЎЛЛАШ МАРКАЗИ

ИШГА ТАКЛИФ ҚИЛАДИ

«УЗБЕКХЛОПКОМАШ» ИШЛАБ ЧИҚАРИШ БИРЛАШМАСИГА:

кўприк кранларининг машинистлари, металларни гильотинда қирқувчилар, пресслаш ускуналарининг созловчилари, тунукасозлар, чархчилар.

«СРЕДАЗТРАНССТРОЙ» трестининг ҚУРИЛИШ-МОНТАЖ ПОЯСИГА (СМП-623):

дурадгорлар, бетончилар, ғишт терувчилар, монтажчилар, пайвандчилар

«ТАШСЕЛЬМАШ» ИШЛАБ ЧИҚАРИШ БИРЛАШМАСИГА:

прессловчилар, штамповкачилар, гальваниклар, металларни қирқувчилар, электр пайвандчилар, фрезерчилар, токарлар, асбобсоз слесарлар, ремонтчи слесарлар, темирчилар, қолипловчилар, электр кўприк кранларининг кранчилари.

«ГЛАВТАШКЕНТСТРОЙ»нинг «ОТДЕЛСТРОЙ» ТРЕСТИГА:

малакали бўёқчилар, сувоқчилар, дурадгорлар, кошинкорлар, (Тошкент шаҳрида пропискада туришлик шарт). **Меҳнатга ишбай-мукофотли тарзда ҳақ тўланади.**

ОКТЯБРЬ РЕВОЛЮЦИЯСИ НОМЛИ ТОШКЕНТ ТЕПЛОВОЗ РЕМОНТ-ЗАВОДИГА:

токарлар, сонли рақамли программа билан бошқарилувчи станокларнинг операторлари, тепловоз ремонти бўйича слесарлар, ўровчилар, темирчилар, қолипловчилар, электр кўприк кранларининг машинистлари, ювиб тозаловчилар.

ҚАДОҚЛАШ ВА ЎРАШ-ЖОЙЛАШ УСКУНАЛАРИ ТАЖРИБА-КОНСТРУКТОРЛИК БЮРОСИГА:

токарлар, чархловчилар, фрезерчилар, асбобсоз слесарлар, йиғувчилар, силлиқловчилар.

СЕРГЕЛИ ТЕМИР-БЕТОН КОНСТРУКЦИЯЛАРИ ЗАВОДИГА:

етакчи инженерлар, конструкторлар; механиклар, технологлар, қолипловчилар, дозировкачилар, электр монтёрлар, кўприк ва темир йўл кранларининг машинистлари, мастерлар.

МАЪЛУМОТЛАР ВА ИШГА ЙЎЛЛАНМАЛАР ОЛИШ ЮЗАСИДАН ҚУЙИДАГИ АДРЕСЛАРГА МУРОЖААТ ҚИЛИНСИН:

ИШГА ЖОЙЛАШТИРИШ МАРКАЗИ — Космонавтлар проспекти, 6-уй.

АКМАЛ ИКРОМОВ РАЙОН БЎЛИМИ — Фарҳод кўчаси, 21-уй.

КУЙБИШЕВ РАЙОН БЎЛИМИ — К. Маркс кўчаси, 59-уй.

КИРОВ РАЙОН БЎЛИМИ — Энгельс кўчаси, 48-уй.

ЛЕНИН РАЙОН БЎЛИМИ — Т. Шевченко кўчаси, 64-уй.

ОКТЯБРЬ РАЙОН БЎЛИМИ — У. Юсупов кўчаси, 3-уй.

СОБИР РАҲИМОВ РАЙОН БЎЛИМИ — Қорасарой кўчаси, 270-уй.

СЕРГЕЛИ РАЙОН БЎЛИМИ — Спутник массиви, 2-квартал, 69-уй.

ФРУНЗЕ РАЙОН БЎЛИМИ — Шота Руставели кўчаси, 87-уй.

ҲАМЗА РАЙОН БЎЛИМИ — Ҳасанова кўчаси, 10-уй.

ЧИЛОНЗОР РАЙОН БЎЛИМИ — Чилонзор массиви, 2-квартал, 3-уй.

Агар ремонт керак бўлса

ХОЛОДИЛЬНИКЛАР, КИР ЮВИШ МАШИНАЛАРИ, ПИЛЕСОСЛАР ВА ТИКУВ МАШИНАЛАРИ — ЖАМИ МУРАККАБ РЎЗҒОР ТЕХНИКАСИ ҲИСОБЛАНИБ, ГОҲИДА РЕМОНТ ТАЛАБ ҚИЛАДИ.

СИЗЛАРНИНГ ЮМУШИНГИЗ — БИЗНИНГ ҒАМХЎРЛИГИМИЗДИР!

Биз ремонтнинг мураккаблигига қараб мазкур жиҳозларни, буюмларни уйда ёки устахонада ремонт қилиб беришимиз мумкин.

Қуйида берилаётган адресга фақат Чилонзор райони аҳолисининг мурожаат қилишини сўраймиз: Иван Франко кўчаси, 63-уй; Олмазор кўчаси, 14-уй. Справкалар ва буюртмалар учун телефонлар: 76-89-87, 45-77-49, 45-77-50, 45-77-51.

Тошкент шаҳар «Техсложбитприбор» ишлаб чиқариш бирлашмаси.

Тошкент Давлат циркида

1988 йил 24 декабрдан 1989 йил 10 январгача — мактаб ўқувчиларининг қишки таътил кунларида

ТОШКЕНТДА БИРИНЧИ МАРТА

МОСКВА ЦИРКИ АРТИСТЛАРИ

ЦИРКДА АРЧА

БАЙРАМИНИ ЎТКАЗАДИЛАР

Бош ролларда: ҚОРБОБО, ҚОРҚИЗ ВА БОШҚА ЭРТАК ҚАҲРАМОНЛАРИ.

ТОМОШАЛАР:

24 ДЕКАБРДАН 30 ДЕКАБРГАЧА — соат 10.00, 12.00, 14.30, 17.00, 19.30 да;

31 ДЕКАБРДА — соат 10.00, 12.00, 14.30, 17.00 да;

1989 йил 1 январдан 10 январгача — соат 17.00, 19,30 да бошланади.

Билетлар цирк кассаларида, соат 10.00 дан 20.00 гача сотилади.

КОЛЛЕКТИВ БЎЛИБ ТУШИШ УЧУН БУЮРТМАЛАР ҚАБУЛ ҚИЛИНАДИ.

Қишлоқ жойларда яшовчи томошабинлардан буюртмалар навбатсиз қабул қилинади.

Справкалар учун телефонлар: 44-35-91, 44-28-04, 44-35-84.

Театр

ҲАМЗА НОМИДАГИ ЎЗБЕК ДАВЛАТ АКАДЕМИК ДРАМА ТЕАТРИДА — 1/XII да **театрнинг 70 йиллигига бағишланган юбилей кечаси.**

МУҚИМИЙ НОМИДАГИ ЎЗБЕК ДАВЛАТ МУЗИКАЛИ ТЕАТРИДА — 30/XI да **Сўнмас аланга.** 1/XII да **Тошболта ошиқ.**

ЎЗБЕК ДАВЛАТ «ЁШ ГВАРДИЯ» ДРАМА ТЕАТРИДА — 30/XI да **Алвидо, ҳаёт** (19.00).

Кино

1 ДЕКАБРДА

БАДИИЙ ФИЛЬМЛАР:

Санъат саройи — «АЁЛ ВА ИБЛИСЛАР» (11, 13.30, 16, 18.30, 20.40); «ХАЁЛПАРАСТЛАР» (12, 14.30, 17, 19.30).

Дружба — «ҲУРМАТЛИ ЕЛЕНА СЕРГЕЕВНА» (11, 12, 13, 14, 18.30, 20, 20.40). «КИЧИК ВЕРА» (15, 17.30, 16.00).

Восток — «КИЧИК ВЕРА» (11, 13.30, 16, 18.30, 21.00):

Чайка «КУЛРАНГ СИЧҚОН» (11, 15.00); «СОЛДАТ БОЛА» (12, 17, 19, 21.00).

Нукус — «ЖОНГИНАМ» (11, 13.30, 16, 18.30, 20.45):

Москва — «КИЧИК ВЕРА» (11, 13.30, 20.00); «БЎРИЛАР» (16, 18.00).

ВЛКСМ 30 йиллиги «МАЮРИ» (11, 14, 17, 20.00).

Ватан — «БЎРИЛАР» (тоқ соатларда ва 20.45 да);

Тошкент Советининг 50 йиллиги — «ТАҚИҚЛАНГАН ЗОНА» (жуфт соатларда ва 21.30 да);

Лисунов номли — «ҲУРМАТЛИ ЕЛЕНА СЕРГЕЕВНА» (тоқ соатларда).

Цирк

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЦИРКИДА **— Москва цирки артистлари иштирокида янги программа (30 XI да 19.30 да).**

ҚОРБОБО УЙГА ТАШРИФ БУЮРАДИ!

СИЗЛАР ҚАНЧАЛИК ЭРТА БУЮРТМА БЕРСАНГИЗ, ИМКОНИЯТ ВАҚТИ ШУНЧАЛИК ОРТАДИ (Қорбобо 31 декабрь соат 24 гача уйингизга келиши мумкин).

ҚОРБОБО ҚОРҚИЗ БИЛАН БИРГА БОЛАЛАРГА ТОТЛИ СОВҒАЛАР, РАНГЛИ ФОТО ВА ЯХШИ КАЙФИЯТ ОЛИБ КЕЛАДИ.

«ҚОР» МЕҲМОНЛАР боғчалари, мактаблар, исталган корхонага ҳам ташриф буюришга тайёр.

Иш вақти — соат 9 дан 20.00 гача. Танаффуссиз ишланади, шанба ва якшанба кунлари — соат 10 дан 18.00 гача буюртмалар қабул қилинади.

БУЮРТМАЛАР (нақд пул эвазига)

ҚАБУЛ ҚИЛИНАДИ

Бизнинг адрес: Тошкент шаҳри, Халқлар дўстлиги проспекти, 8 «В» уй (метронинг «Комсомол» станцияси, «Семурғ» маросимлар хизмати). Справкалар учун телефонлар: 45-45-42, 45-47-54.

ҚИЗИЛ БАЙРОҚЛИ ТУРКИСТОН ҲАРБИЙ ОКРУГИНИНГ САВДО БОШҚАРМАСИ ИШГА ТАКЛИФ ҚИЛАДИ

Маиший хизмат кўрсатиш ва ишлаб чиқариш корхоналари бўлими бошлиғининг ўринбосари;

автотранспорт бўйича катта инженер.

Ҳар кварталда 40 процент мукофот тўланади.

Тошкент тўқимачилик комбинатининг Маданият ва техника саройи коллективи Маданият саройи директори Т. Ж. Жўраевга отаси **Жўра АЗИМОВнинг** вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

ТОШКЕНТ оқшоми
Ўзбек ва рус тилларида мустақил равишда нашр этилади.

«Тошкент оқшоми»
(«Вечерний Ташкент») — орган Ташкентского горкома Компартии Узбекистана и городского Совета народных депутатов.
Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри.

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: 700083, Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.

ТЕЛЕФОНЛАР: бўлимлар: партия турмуши ва пропаганда — 32-54-19; совет қурилиши ва халқ контроли — 32-54-34; саноат, транспорт ва алоқа — 33-08-74, 32-57-84; шаҳар хўжалиги, савдо ва маиший хизмат — 32-55-39, капитал қурилиши — 32-58-85; фан ва ўқув юртлари — 32-53-10; физкультура ва спорт, ҳарбий-ватанпарварлик тарбияси — 32-55-32; маданият — 32-53-83; ахборот — 33-28-95; хатлар ва оммавий ишлар — 33-29-70; иллюстрация — 32-55-37; жамоатчилик редакцияси — 33-99-42, 32-53-66; «Ташкентская неделя» рекламалар иловаси — 32-56-84; эълонлар — 33-81-42.

Р. — 11147. **Якшанбадан ташқари ҳар куни чиқади. Ички саҳифаларга 19.50 да қўл қўйилган. (График бўйича 17.00 да қўл қўйилиши лозим). А. 9236. Тиражи — 108.220. Индекс 64690.** 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10